
YHDESSÄ OLEMME ENEMMÄN

Varhaiskasvattajien näkemyksiä osallisuudesta

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lahdensivu, kevät 2016

Erja Kaunisharju

HÄMEENLINNA
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen kasvat

Tekijä	Erja Kaunisharju	Vuosi 2016
Työn nimi	Yhdessä olemme enemmän. Varhaiskasvattajien näkemyksiä osallisuudesta	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia, millaisena varhaiskasvattajat näkevät osallisuuden varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Lisäksi tavoitteena oli tuoda esiin näkemyksiä osallisuuden yhteydestä työhyvinvointiin ja varhaiskasvatuksen johtajuuden toteuttamiseen. Opinnäytetyön teoreettisena lähtökohtana olivat varhaiskasvatus ja osallisuus.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tapaustutkimuksena. Aineiston keruumenetelmänä käytettiin teemahaastatteluja. Haastateltavat valittiin huomioiden laadulliseen tutkimukseen liittyvä sidonnaisuus toimintaympäristöön. Tutkimuksessa haastateltiin kolmea varhaiskasvattajaa, jotka olivat iältään, ammatilliselta koulutukseltaan ja työhistorialtaan toisistaan poikkeavia. Haastatteluista saatu aineisto analysoitiin teemoittamalla.

Tutkimuksen aihetta pidettiin tärkeänä, joskin poikkeuksellisena. Varhaiskasvattajat olivat kertomansa mukaan pohtineet osallisuutta useimmiten lapsen ja lapsilähtöisyyden näkökulmista, ei niinkään varhaiskasvattajan, kuten tässä tutkimuksessa. He pitivät tutkimuksen näkökulmaa tarpeellisena ja esittivät näkemyksiään osallisuudesta mielellään.

Opinnäytetyön tutkimustuloksista nousi esille, että varhaiskasvattajien näkemyksen mukaan osallisuudella tarkoitetaan vahvaa yhteisöllisyyttä ja ryhmään kuulumisen tunnetta. Osallisuutta toteutetaan parhaiten keskustelun ja kuuntelun keinoin. Tuloksista voi todeta, että varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä osallisuus kulkee toteutuessaan läpi koko yhteisön, lapset mukaan lukien.

Tutkimukseen osallistuneiden varhaiskasvattajien näkemyksen mukaan osallisuus on merkittävä työhyvinvoinnin tekijä. Varhaiskasvatuksen toimintaympäristön johtajuudessa osallisuus pohjautuu luottamukseen, vuorovaikutukseen ja yhteisiin sopimuksiin toiminnan toteuttamisesta.

Avainsanat Varhaiskasvatus, osallisuus, johtajuus, työhyvinvointi

Sivut 33 s.

HÄMEENLINNA

Degree Programme of Social Services
Sociopedagogical Education

Author

Erja Kaunisharju

Year 2016

Subject of Bachelor's thesis

Together we are more. Childhood educator's point of view about participation

ABSTRACT

The aim of Bachelor's thesis was to examine how early childhood educators view participation in the early education environment. Additionally, the aim was to present views on the connection between participation and wellbeing at work and the implementation of leadership in early childhood education. The theoretical premises of the thesis were early childhood education and participation.

The thesis was carried out as a qualitative case study. Thematic interviews were used as the data collecting method. The interviewees were chosen with consideration to the fact that qualitative case study is implemented in the natural setting. Three early childhood educators who were divergent in terms of age, qualification and employment history were interviewed for the study. The material obtained through the interviews was analyzed thematically.

The subject of the study was considered important but unusual. The early childhood educators said they had considered participation from the perspective of a child, but not from their own standpoint as in this study. The educators considered the subject of the study necessary and were pleased to share their views on participation.

The results of the study indicated that early childhood educators view participation as strong sense of communality and a feeling of belonging in a group. Participation is best implemented by means of discussion and listening. According to the respondents participation is a significant factor in wellbeing at work. In terms of leadership in early education settings, participation is based on confidence and interaction.

Keywords Early childhood education, participation, leadership, work welfare

Pages 33 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	KONTEKSTIN KUVAUS	2
2.1	Varhaiskasvatus.....	2
2.2	Varhaiskasvatusta ohjaavat suunnitelmat ja sopimukset	4
2.2.1	Valtakunnalliset suunnitelmat ja sopimukset	4
2.2.2	Kunnalliset suunnitelmat ja sopimukset.....	6
3	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	7
3.1	Osallisuus varhaiskasvatuksessa	8
3.2	Osallisuus varhaiskasvattajan näkökulmasta	9
3.3	Osallisuus työyhteisön näkökulmasta	11
4	AIEMMAT TUTKIMUKSET.....	11
5	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TAVOITTEET	12
6	TOTEUTUS	133
6.1	Laadullinen tutkimus.....	14
6.2	Aineiston hankinta.....	14
6.3	Aineiston analyysi	16
6.4	Luotettavuus ja eettisyys	17
7	TULOKSET	18
7.1	Varhaiskasvattajien näkemyksiä osallisuudesta.....	18
7.2	Varhaiskasvattajien näkemyksiä osallisuudesta työyhteisön välisessä toiminnassa.....	21
7.3	Varhaiskasvattajien näkemyksiä hyvin toteutuneesta osallisuudesta.....	23
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	266
9	POHDINTA.....	28
	LÄHTEET	31

1 JOHDANTO

Tutkimustehtävänä oli tutkia, millaisena varhaiskasvattajat kuvailevat osallisuutta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin varhaiskasvattajien näkemyksiä siitä, millaista osallisuutta varhaiskasvatuksessa voi olla johtajan ja henkilöstön välisessä toiminnassa. Tavoitteena oli tuoda esiin varhaiskasvattajien näkemyksiä siitä, mitä osallisuus on ja miten osallisuus on yhteydessä työhön sitoutumiseen, motivaatioon ja varhaiskasvatuksen johtajuuden toteuttamiseen.

Osallisuuden määrittelemisen varhaiskasvatuksessa ei ole aivan yksiselitteistä. Opinnäytetyössäni en keskittynyt tutkimaan osallisuutta siten, että lapsi olisi toiminnassa objekti, johon kohdistuu osallisuutta lisääviä toimenpiteitä. En myöskään tutkinut osallisuutta lapsen itsensä näkökulmasta, vaikka lapsilähtöisyys onkin keskeistä varhaiskasvatuksessa. Lapsen osallisuuteen liittyen löytyi melko paljon tutkimuksia, joista moni on ammattikorkeakouluissa tehtyjä opinnäytetöitä. Näkökulma tutkimuksessani oli varhaiskasvattajien, ja tutkin osallisuutta heidän ammatillisen ajattelutapansa pohjalta.

Kiinnostukseni kohde opinnäytetyön aiheeseen nousi omista varhaiskasvatustyöhön ja sen johtamiseen liittyvistä pohdinnoista sekä kokemuksista työhön liittyvissä tilanteissa. Osallisuuden teema on hyvin vahvasti näkyvässä tutkimuksessa haastateltujen varhaiskasvattajien työnantajan strategiassa. Tutkimuksen tavoitteena oli saada tietoa, jonka pohjalta voi pohtia tai tehdä jatkotutkimusta, voidaanko varhaiskasvatuksen toimintaympäristöissä ja – tavoissa vaikuttaa työhyvinvointiin tarkastelemalla työyhteisön näkemyksiä osallisuudesta. Tutkimustuloksien analysoinnin jälkeen pohdin, millaisena osallisuus nähdään varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä ja miten osallisuutta voidaan ottaa huomioon johtajuudessa. On mahdollista pohtia myös sitä, että lisääkö varhaiskasvattajien kokemukset ja näkemykset osallisuudesta työssään puolestaan lasten osallisuutta, sen mahdollisuuksia ja kokemuksia. Siinä on mahdollinen aihe jatkotutkimukselle.

Mielestäni aihetta kannatti tutkia, sillä tietoa ja tutkimusaineistoa osallisuudesta työyhteisön jäsenen, varsinkin varhaiskasvattajan näkökulmasta ei ollut helposti löydettävissä. Kun kontekstina on varhaiskasvatus, niin aineiston löytäminen vaikeutuu entisestään. Internetiä selaamalla löytyy monia tutkimuksia ja artikkeleita osallisuudesta tai siihen liittyen, muun muassa lapsen, nuoren, ikäihmisen, maahanmuuttajan, syrjäytyneen, oppilaan, työttömän, vammaisen, kuntoutettavan, opiskelijan, vanhemman ja työkyvyttömän näkökulmasta.

Osallisuuteen liittyen tutkimuksen kohderyhmänä varhaiskasvattajat ovat siis harvinaisia. Tutkimukseni tarkoituksena oli saada tietoa, jota voidaan hyödyntää työyhteisön toimintatapojen kehittämisessä ja varhaiskasvatuksen johtajuuden toteuttamisessa.

Perustelen tutkimuksen hyötyä myös sillä, että varhaiskasvatustyössä ei läheskään aina työskentele johtajana henkilö, jolla olisi ammatillisen koulutuksensa lisäksi erillistä esimieskoulutusta. Tutkimuksen tuloksista on varhaiskasvatuksen johtajalle saatavissa varhaiskasvatuksen toimintaympäristöstä tietoa, jota hän voi soveltaa oman johtajuutensa toteuttamisessa.

2 KONTEKSTIN KUVAUS

Toteutin tutkimukseni varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Keskeinen aihe tutkimuksessa on osallisuus, joka ilmenee myös vuonna 2015 voimaan astuneessa varhaiskasvatuslaissa merkittävänä uutena säännöksenä. Tarkastelin tutkimuksessa varhaiskasvattajien näkemyksiä osallisuudesta ja sen toteuttamisesta, sekä osallisuuteen liittyvistä tekijöistä ja sen yhteyksistä. Lapsen osallisuuden sijasta tutkimuksen näkökulma oli varhaiskasvattajien. Huomionarvosta on, että varhaiskasvatuksen kontekstissa osallisuus saatetaan ymmärtää ainoastaan lapsilähtöiseksi toiminnaksi, mutta osallisuus korostaa lapsen sijaan yhteisöllisyyttä. Komulaisen mukaan osallisuudessa ei nosteta lasta tai aikuista keskiöön, vaan he ovat tasavertaisia toimijoita (Komulainen 2014,23).

2.1 Varhaiskasvatus

Opetus- ja kulttuuriministeriö julkaisi syksyllä 2015 internet-sivuillaan tiedotteen, jossa kerrotaan uuden varhaiskasvatuslain voimaantulosta. Laki lasten päivähoidosta ehti olla voimassa 42 vuotta eli vuodesta 1973 alkaen. 1.8.2015 astui voimaan laki, jossa lasten päivähoidosta annetun lain nimi muuttui varhaiskasvatuslaiksi. Käsitteenä varhaiskasvatus korvasi lasten päivähoidon. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015.)

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Opetushallitus vastaa varhaiskasvatuksen kehittämisestä ja tulee laatimaan valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Näiden pohjalta tulee laatia paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat sekä lapselle henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015.)

Lakiin on lisätty myös uusi säännös osallisuudesta ja vaikuttamisesta. Se koskee sekä lasta että lapsen vanhempia ja muita huoltajia. Lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä suunniteltaessa, toteuttaessa ja arvioidessa lapsen varhaiskasvatusta. Vastaavasti lapsen vanhemmille ja muille huoltajille on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatukseen sekä toimintayksikön varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin. (Varhaiskasvatuslaki 2015.)

Varhaiskasvatus on valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Stakes 2005) mukaan pienten lasten eri elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Sen toteuttamiseen tarvitaan van-

hempien ja kasvatusalan ammattilaisten kiinteää yhteistyötä sekä kasvatuskumppanuutta, jotta perheiden ja kasvattajien yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Yhteiskunnan järjestämä, valvoma ja tukema varhaiskasvatus koostuu hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta. Se on suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa, jossa lapsen omaehtoisella leikillä on keskeinen merkitys. Lähtökohtana on kasvatustieteelliseen, erityisesti varhaiskasvatukselliseen, mutta myös laaja-alaiseen, monitieteiseen tietoon ja tutkimukseen sekä pedagogisten menetelmien hallintaan perustuva kokonaisvaltainen näkemys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. (Stakes 2005, 11–12.)

Sami Mahkonen (2015,15) toteaa, että myös lasten vanhemmat luonnollisesti pitävät itseään oman lapsensa varhaiskasvattajina, vaikka heiltä puuttuisi monitieteiseen tutkimukseen ja tietoon sekä pedagogisten menetelmien hallintaan perustuva kokonaisvaltainen näkemys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta.

Kasvatustieteilijät pitävät Ulla Härkösen (2003, 224) mukaan muutakin lapsen hyväksi tehtävää toimintaa kuin vain käytännön toimintaa varhaiskasvatuksena. Hänen toteaa, että tutkijoilla on melko yhteneväinen näkemys siitä, että varhaiskasvatus on vanhempien antamaa hoivaa ja kasvatusta sekä ammattihenkilöiden toteuttamaa kasvatusta ja opettamista. Lisäksi varhaiskasvatus on oppiainetta yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa sekä kasvatustieteelliseen teorianmuodostukseen perustuvaa kasvatustieteen osa-aluetta.

Varhaiskasvatuksessa on tärkeää kiinteä sekä tasavertainen vuorovaikutus lasten vanhempien ja varhaiskasvatuksen ammattilaisten välillä. Sitä kutsutaan kasvatuskumppanuudeksi. Tämän vuorovaikutuksen ansiosta varhaiskasvatuksesta muodostuu lapselle mielekäs kokonaisuus. Kasvatuskumppanuudella pyritään siihen, että vanhemmat ovat entistä enemmän yhteistyössä varhaiskasvatuksen ammattilaisten kanssa, kun on kyseessä heidän oman lapsensa hyvinvointi. (Vilén, Vilhunen, Vartiainen, Sivén, Neuvonen & Kurvinen 2006, 186.)

Valtakunnallisissa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Stakes 2005) todetaan, että keskeinen voimavara varhaiskasvatuksessa on ammattitaitoinen henkilöstö. Koko kasvatusyhteisöllä ja jokaisella yksittäisellä kasvattajalla tulee olla vahva ammatillinen osaaminen ja tietoisuus, jotta laadukas varhaiskasvatus toteutuu.

Varhaiskasvatusta järjestetään valtakunnallisten linjausten mukaisesti varhaiskasvatuspalveluissa, joista keskeisimpiä ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta. Palveluja tuottavat kunnat, yksityinen sektori, järjestöt ja seurakunnat.

Esiopetus on vuotta ennen oppivelvollisuuden alkamista tarjottavaa suunnitelmallista opetusta ja kasvatusta. Varhaiskasvatus ja esiopetus osana varhaiskasvatusta sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen kannalta johdonmukaisesti etenevän jatkumon. Sen piiriin kuuluvat myös oppivelvollisuusikäiset lapset, jotka käyttävät varhaiskasvatuspalveluja. (Stakes 2005, 11–12.)

Varhaiskasvatuksessa osallisuus lasten kohdalla tarkoittaa esimerkiksi heidän toivomustensa, mielipiteidensä ja käsityksiensä selvittämistä ja huomioon ottamista. Tässä tutkimuksessa huomioidaan samoja seikkoja varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä, mutta tällä kertaa varhaiskasvattajien näkemysten kautta.

2.2 Varhaiskasvatusta ohjaavat suunnitelmat ja sopimukset

Varhaiskasvatusta ohjaavat sekä valtakunnalliset että kunnan omat asiakirjat. Kuntatasolla varhaiskasvatuksen ohjaus on monimuotoista ja asiakirjojen nimet voivat vaihdella kunnasta riippuen. Valtakunnallinen ja kunnallinen ohjaus muodostavat prosessimaisen kokonaisuuden.

2.2.1 Valtakunnalliset suunnitelmat ja sopimukset

Valtakunnallista ohjausta ovat lasten päivähoitoa ja esiopetusta koskevat lait ja asetukset, jotka määrittävät varhaiskasvatuksen ja siihen sisältyvän esiopetuksen toteuttamista. Niiden lisäksi varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset sisältävät yhteiskunnan järjestämän ja valvoman varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ja kehittämisen painopisteet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat valtakunnallisesti varhaiskasvatuksen sisältöä, laatua ja kuntien varhaiskasvatussuunnitelmien laatimista. Näiden lisäksi esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet ohjaavat valtakunnallisesti esiopetuksen sisältöä, laatua ja paikallisten opetussuunnitelmien laatimista. (Stakes 2005.)

Varhaiskasvatuslaki ohjaa varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä sisällöistä ja tavoitteista. Varhaiskasvatuslaki (2015) asettaa kymmenen tavoitetta, jotka tulee huomioida varhaiskasvatuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa, lapsen oikeuksien näkökulmasta. Nämä tavoitteet ovat: Kasvu, kehitys ja terveys, oppimisedellytykset, monipuolinen pedagogiikka, varhaiskasvatusympäristö, vuorovaikutussuhteet, yhdenvertaiset mahdollisuudet ja tasa-arvo, yksilölliset tuen tarpeet ja tuki, yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot, osallisuus ja mahdollisuus vaikuttaa sekä yhteistyö lapsen hyvinvoinnin parhaaksi.

Varhaiskasvatuslaki astui voimaan 1.8.2015, ja se korvasi aiemman, vuonna 1973 voimaan tulleen päivähoitolain. Uudessa varhaiskasvatuslaissa on osittain säilytetty muuttumattomina aiemman päivähoitolain pykälää, eivätkä varhaiskasvatuslain kaikki säännökset tulleet voimaan 1.8.2015, vaan vasta vaiheittain myöhemmin. Opetushallituksen tulee hyväksyä uudet varhaiskasvatussuunnitelmien perusteet siten, että uudessa laissa tarkoitetut paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat voidaan ottaa

käyttöön ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmia voidaan ryhtyä laatimaan viimeistään 1.8.2017. (Mahkonen 2015, 24.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteita ovat, että ne edistävät varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteutumista koko maassa ja toteuttavat laissa säädettyjä tavoitteita sekä ohjaavat varhaiskasvatuksen laadun kehittämistä (Varhaiskasvatuslaki 2015, 9§).

Uuden varhaiskasvatuslain mukaisesti varhaiskasvatuksen perusteasiakirjasta tulee velvoittava ja sen perusteella laaditut paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat otetaan käyttöön elokuussa 2017. Uusien varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden valmistelu on aloitettu syyskuussa 2015 ja sitä varten perustettiin ohjausryhmä, jonka työskentelyä valvoo opetushallitus. Lisäksi ohjausryhmän alaisuudessa työskentelee koordinaatioryhmä, jonka tehtävänä on ollut laatia luonnos varhaiskasvatussuunnitelman perusteista. Tämä valmistelutyö on edennyt siten, että varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden luonnos on ollut palautteen antamista varten tarkasteltavana varhaiskasvatuksen järjestäjillä keväällä 2016. Työn valmistumiseen ja vahvistamiseen asti ovat voimassa aiemmat varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. (Varhaiskasvatuslaki 2015.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat valtakunnallinen varhaiskasvatuksen ohjauksen väline. Voimassaolevan varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjana ovat valtioneuvoston periaatepäätöksenä 28.2.2002 hyväksymät varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset, jotka sisältävät yhteiskunnan järjestämisen ja valvoman varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ja kehittämisen painopisteet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteuttamista koko maassa, ohjata sisällöllistä kehittämistä ja luoda osaltaan edellytyksiä varhaiskasvatuksen laadun kehittämiseksi yhdennäköisellä toiminnan järjestämisen perusteita. (Stakes 2005.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteena on myös lisätä varhaiskasvatushenkilöstön ammatillista tietoisuutta, vanhempien osallisuutta lapsensa varhaiskasvatuksen palveluissa ja moniammatillista yhteistyötä sellaisten eri palvelujen kesken, joilla tuetaan lasta ja perhettä ennen lapsen oppivelvollisuuden alkamista. Yhdessä esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden kanssa varhaiskasvatussuunnitelman perusteet muodostavat valtakunnallisesti lasten hyvinvointia, kasvua ja oppimista edistävän kokonaisuuden. (Stakes 2005.)

Kunnilla on laajat mahdollisuudet organisoida varhaiskasvatuspalvelut perheitä parhaiten palvelevalla tavalla. Kuntien erilaisuuden vuoksi on tärkeää, että jokaisessa kunnassa tarkennetaan varhaiskasvatuksen kunta-kohtaiset strategiset linjaukset, jotka otetaan huomioon varhaiskasvatussuunnitelmia laadittaessa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat kaikkia toimintamuotoja yhteiskunnan järjestämässä ja valvomassa varhaiskasvatuksessa. Kuntien tehtävänä on arvioida varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta kuntansa varhaiskasvatuksen palvelujen toteutumista ja konkretisoida omassa suunnitelmassaan varhaiskasvatuksen sisällöt ja toimintatavat eri toimintamuodoissa. (Stakes 2005)

Kasvatus on sidoksissa kulttuuriin ja yhteiskunnan jatkuvaan muutokseen, jonka tulee osaltaan vaikuttaa varhaiskasvatuksen toteutuksen jatkuvaan arviointiin, tavoitteiden asettamiseen ja toteuttamiseen. Kasvatuksen perinteinen, ihanteellinen tehtävä on pyrkiä myös kehittämään entistä parempaa yhteiskuntaa ja maailmaa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ymmärtämisessä on keskeistä nähdä perusteet puitteiksi, joista keskustellaan ja jotka täsmennetään yhteisesti sovituiksi käytännöiksi ja toimintaperiaatteiksi kunnissa ja yksiköissä. Hallinnollisen päätöksenteon ohella toiminnasta vastaavien poliittisten päättäjien sitoutuminen kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaan on oleellista jatkuvan prosessimaisen työskentelyn ja varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen takaamiseksi. (Stakes 2005.)

Tässä tutkimuksessa esiin nousi varhaiskasvattajien näkemys siitä, että työhön liittyvien perusteiden ja toimintaperiaatteiden ymmärtämiseksi ja yhteisten käytäntöjen sopimisen pohjaksi tulee keskustella perusteiden sisällöstä ja pohtia termit yhteisen näkemyksen saamiseksi.

2.2.2 Kunnalliset suunnitelmat ja sopimukset

Kunnan varhaiskasvatuksen linjaukset ja strategiat voivat olla osana kunnan lapsipoliittista ohjelmaa, tai ne löytyvät muista lasta ja perhettä koskevista asiakirjoista. Niistä ilmenevät keskeiset kunnan varhaiskasvatuksen järjestämisen periaatteet, kehittämisen painopisteet ja kunnan varhaiskasvatuksen palvelujärjestelmä. Kunnan tai useamman kunnan yhdessä laatiman varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana ovat valtakunnalliset varhaiskasvatuksen perusteet. (Stakes 2005.)

Varhaiskasvatussuunnitelman tekemisessä otetaan huomioon kunnan omat linjaukset, strategiat ja tavoitteet sekä määritellään eri palvelumuotojen sisällölliset tavoitteet. Kunnan ja yksikön varhaiskasvatussuunnitelma ja esiopetuksen opetussuunnitelma muodostavat kokonaisuuden, ja niiden välillä on selkeä jatkumo. Yksikön varhaiskasvatussuunnitelma on kunnan suunnitelmaa yksityiskohtaisempi, ja siinä kuvataan yksikön varhaiskasvatuksen, hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuuden lähtökohdat sekä niiden toteutuminen arjen kasvatuskäytännöissä. Siinä kuvataan lisäksi alueen tai yksikön erityispiirteitä ja painotuksia. (Stakes 2005.)

Myös eri palvelumuotojen tarkennetut tavoitteet voidaan kirjata yksikkökohtaiseen suunnitelmaan. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma ja lapsen esiopetuksen suunnitelma (LEOPS) laaditaan yhdessä vanhempien kanssa, ja ne ohjaavat lapsikohtaisesti varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toteuttamista. (Stakes 2005.)

Tässä opinnäytetyössä haastateltujen varhaiskasvattajien työnantajan varhaiskasvatusta ohjaava visio on: ”Yhteisellä työllä ja tekemisellä ... osallistaen eli kuullen ja kuulluksi tullen... YHDESSÄ OLEMME ENEMMÄN”. Tästä poimin otsikon opinnäytetyölleni.

3 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Nivalan ja Rynänen (2013, 29) mukaan osallisuuden pitäisi olla jotakin mihin ihminen kasvaa. Edellytyksenä on tällöin se, että lähiympäristö ja läheiset suhteet tukevat osallisuuden tunteen ja kokemuksen muodostumista. Osallisuuden toteutumiseksi tarvitaan tasapainoisia vastavuoroisia suhteita, joissa voimme kasvaa uskomaan omaan merkitykseen sekä omiin toimintakykyihimme ja toimintamahdollisuuksiimme.

Terveys- ja hyvinvoinninlaitos THL määrittelee osallisuutta seuraavasti: ”Yleensä osallisuus ymmärretään tunteena, joka syntyy kun ihminen on osallisena jossakin yhteisössä esimerkiksi opiskelun, työn, harrastus- tai järjestötoiminnan kautta. Yhteisöissä osallisuus ilmenee jäsenten arvostuksena, tasavertaisuutena ja luottamuksena, sekä mahdollisuutena vaikuttaa omassa yhteisössä. Yhteiskunnassa osallisena oleminen tarkoittaa jokaisen mahdollisuutta terveyteen, koulutukseen, työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin. Kansallisella tasolla osallisuus vaikuttaa demokratian perusrakenteena. Tällöin kansalaisella on oikeus tasavertaisena osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja yhteiskunnan kehitykseen. Ihmisen osallisuuden aste ja yhteiskunnallinen aktiivisuus vaihtelevat elämäntilanteiden mukaisesti. Osallisuuden kokeminen ja sosiaaliset verkostot toimivat suojaavina tekijöinä hyvinvointivajeita ja syrjäytymistä vastaan.” (Terveys- ja hyvinvoinnin laitos 2015.)

Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen (2015) mukaan osallisuus voidaan määritellä kolmella ulottuvuudella. Nämä ulottuvuudet ovat: riittävä toimeentulo ja hyvinvointi, toiminnallinen osallisuus sekä yhteisöihin kuuluminen ja jäsenyys. Vajaus jollakin osallistumisen ulottuvuudella voi johtaa osallisuuden vähentymiseen ja syrjäytymisriskin lisääntymiseen. Syrjäytymisellä tarkoitetaan yhteisöllisen toiminnan ulkopuolelle jäämistä. Usein siihen liittyy myös sosiaalista, taloudellista ja terveydellistä osattomuutta ja eriarvoisuutta. Esimerkiksi heikoksi koettu elämänlaatu lisää osattomuuden kokemuksia. Osallistuminen on yksi väylä osallisuuden kokemiseen. Mahdollisuus vaikuttaa omaa elämää koskeviin asioihin on olennainen osa yhteiskunnallista osallistumista ja kiinnittymistä yhteisöön. (Raivio & Karjalainen 2013.)

Sosiaalipedagogisena käsitteenä osallisuus on ihmisen perusuonteeseen liittyvää kuulumista johonkin; olemista, elämistä ja toimimista yhteydessä muihin ihmisiin. Osallistuminen on puolestaan toimintaa, joka edistää osallisuutta, mutta joka itsessään ei voi olla osallisuuden synonyymi. (Nivala & Rynänen 2013, 26.)

Tämän tutkimuksen keskeinen tutkimuskohde oli osallisuus varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Nivalan ja Rynänen (2013, 26) määrittelemä sosiaalipedagoginen osallisuuden käsite nousi selkeästi tutkimustuloksissa esiin.

3.1 Osallisuus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuslain ensimmäinen vaihe astui voimaan 1.8.2015. Lakiin on lisätty uusi säännös osallisuudesta ja vaikuttamisesta. Vaikuttamista ja osallisuutta koskeva säännös koskee sekä lasta että lapsen vanhempia ja muita huoltajia. Lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä suunniteltaessa, toteuttaessa ja arvioitaessa lapsen varhaiskasvatusta, ja vastaavasti lapsen vanhemmille ja muille huoltajille on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatukseen sekä toimintayksikön varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin. (Varhaiskasvatuslaki 2015.)

Varhaiskasvatuslain lisäksi lapsen osallisuutta korostetaan myös lastensuojelulaissa. Siinä lapsen osallisuus nähdään lapsen oikeutena saada tietoa häntä koskevasta lastensuojeluasiasta ja mahdollisuutena esittää siitä mielipiteensä (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 5§).

Varhaiskasvatuksessa osallisuus saatetaan ymmärtää lapsilähtöiseksi toiminnaksi, mutta osallisuus korostaa lapsen sijasta yhteisöllisyyttä. Osallisuudessa ei nosteta lasta tai aikuista keskiöön, vaan he ovat tasavertaisia toimijoita (Komulainen 2014, 23). Tässä opinnäytetyössä keskityin tutkimaan varhaiskasvattajien näkemyksiä osallisuudesta, pois sulkematta kuitenkaan kaikkien samassa toimintaympäristössä toimijoiden tasavertaisuutta, mukaan lukien lapset.

Osallisuus ei tapahdu automaattisesti, ilman huomion kiinnittämistä osallisuuden edellytysten kasvatukselliseen tukemiseen (Nivala & Rynänen 2013, 30). Jos osallisuuden oletetaan olevan vain osa jonkin tietyn ikäisten lasten toimintaa, tullaan vahvistaneeksi käsitystä lapsuudesta keskeneräisenä tilana, jossa ollaan matkalla kohti täydellisyyttä eli aikuisuutta (Satka & Moilanen 2004). Tällöin osallisuutta ei pidetä kaikkia koskevana, vaan halutaan määritellä ikäryhmät, jotka kykenevät osallisuutta toteuttamaan (Stenvall ja Seppälä 2008, 14).

Sosiaalipedagogisessa osallisuuden edistämisessä tärkeää on yhteisöjen rakentamisen ja niiden sosiaalisten suhteiden muutoksien tukeminen. Hänen mukaansa osallisuus sekä yhteiskunnan, että yhteisöjen tasolla edellyttää mahdollisuutta kokea kuuluvansa johonkin ja olla tarpeellinen ja arvostettu jäsen, joka saa jakaa kokemuksiaan, olla vuorovaikutuksessa ja tuntea yhteenkuuluvuutta toisten kanssa. (Nivala & Rynänen 2013, 31.)

Osallisuuden määritelmä lähtee ihmisen sisäisestä kokemuksesta suhteessa ympäröivään maailmaan ja kulttuuriin. Lapsi tuntee itsensä osalliseksi, tärkeäksi ja huomioduksi arjen konkreettisessa toiminnassa. Hän kokee, että hänen asiaansa kuullaan ja hän tulee ymmärretyksi. Lapsi kokee osallisuutta omassa arkielämänsä ympäristössä ja sosiaalisissa suhteissa itselleen ominaisella, ikätasolleen sopivalla tavalla toimiessaan ja ilmaistessaan itseään. (Karlsson & Stenius 2005, 8-9.)

Stenvall ja Seppälä (2008, 10–16) määrittelevät lapsen osallisuuden päivähoitossa liittyvän hänen kaikkeen toimintaansa. Osallisuus voidaan jakaa alakäsitteiden alle. Näitä ovat esimerkiksi lapsen osallisuus arjen rutineissa ja perustoiminnoissa, joissa hänet nähdään toimijana. Osallisuus

voidaan nähdä myös työvälineenä, jolloin osallisuus on kasvattajan työkalu siinä missä didaktiset menetelmätkin. Ryhmätoiminnassa osallisuus painottuu vuorovaikutukseen ja yhteiseen tekemiseen, jossa kaikki osallistujat, kasvattajat ja lapset ovat tasa-arvoisia.

Osallisuus on Tiiran (2000, 42–43) mielestä myös mahdollisuutta vaikuttaa toiminnansuunnitteluun ja toiminnan etenemiseen, siten että vaikuttajina ovat kaikki osapuolet. Tällöin toiminta koskettaa molempia osapuolia; tutkittavalla asialla on kiinnostavat puolensa niin aikuiselle kuin lapselle. Tämä johtaa molempien osapuolien oppimisprosessiin, jossa arvioinnin osuus on vähäistä, ja sekin avointa. Lasten osallisuus korostaa toiminnan yhteisöllistä luonnetta, missä edellytyksenä on lapsen, lapsiryhmän ja aikuisen kielen tai käsitteiden kohtaaminen. Tarvitaan siis yhteistä kieltä ilmiöiden tutkimiseen.

Osallisuuden edistäminen on sosiaalipedagogisen toiminnan ydinaluetta. Nivala ja Ryytänen (2013, 32) toteavat, että osallistuminen on sekä tavoite että toiminnan muoto. Tavoitteena on, että osallistuminen syventää yhteisöön, esimerkiksi lapsiryhmään, kuulumisen tunnetta ja kuulumisen tunne kannustaa osallistumaan edelleen. Koska sosiaalipedagogiset toimintamuodot ovat luonteeltaan toiminnallisia, sopii sosiaalipedagoginen toimintatapa lasten osallisuuden vahvistajana saumattomasti varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatuksessa kun lähdetään liikkeelle lapselle ominaisista toimintatavoista: leikkimisestä, tutkimisesta, liikkumisesta ja taiteellisesta kokemisesta.

Sosiaalipedagoginen ajattelu osana varhaiskasvatustyötä tukee lapsen kasvua omaksi persoonakseen sekä osaksi yhteiskuntaa. Persoonan kasvuun vaikuttaa eniten ympärillä oleva yhteisö, ja tällä perusteella sosiaalipedagogiikkaa tulee hyödyntää lapsen varhaisimmassa kehitysvaiheissa. Sosiaalipedagogiikka luo perustaa varhaiskasvatukselliselle toiminnalle näkyen varhaiskasvatuksessa sosiaalisena ja pedagogisena toimintana ja ajattelutapana. (Kolkka, Mantela, Holopainen, Louhela, Packalen & Kaisvuo 2009, 200.)

3.2 Osallisuus varhaiskasvattajan näkökulmasta

Varhaiskasvatuksessa on siirrytty vuosien saatossa aikuisjohtoisesta kasvatuksesta lapsilähtöisempään suuntaan. Jokaisella kasvattajalla on omanlaisensa käsitys, tiedostettu tai tiedostamaton, siitä miten lapsi oppii. Modernin oppimiskäsityksen mukaan tietoja ei voida ikään kuin siirtää toiselle, vaan jokainen yksilö, niin lapsi kuin aikuinenkin, omaksuu ja sisäistää uuden tiedon omakohtaisesti. Varsinaisesti kasvatuskäytäntöihin vaikuttava ihmiskäsitys muovautuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisten varhaiskasvattajien kanssa. Tällöin varhaiskasvattajien saama teoreettinen tieto oppimiskäsityksen muutoksesta vaikuttaa hitaasti kasvatuskäytäntöihin. (Hujala, Parrila, Lindberg, Nivala, Tauriainen & Vartiainen 1999, 21.)

Heikka, Hujala & Turja (2009, 83) tuovat esiin Tynjälän (1999) näkemyksen, jonka mukaan asiantuntijuudessa kehittyminen edellyttää, että kasvattajat voivat reflektoida omia käytännön kokemuksiaan ja tulla siten tietoi-

semmäksi toimintansa taustalla olevasta hiljaisesta tiedosta ja uskomuksista sekä suhteuttaa ne vastaanottamaansa tietoon. Kysymys on samoista oman ammatillisen oppimisen ohjaamisen taustalla olevista metakognitiivisista taidoista, joita lastenkin itsearviointissa tavoitellaan.

Tutkimuksessani toin esille varhaiskasvattajien näkemyksiä osallisuudesta. Nämä näkemykset voivat toimia Tynjälän ajatuksen mukaisesti peilinä tarkasteltaessa omaa osallisuuttaan sekä muuta ammatillista toimintaa ja sen mahdollista heijastumista lapsen toimintaan.

Lasten erilaiset ja yllättävätkin tavat toimia sekä kokea ja ymmärtää arkeaan voivat Heikan ym.(2009, 83) mukaan omalta osalta pysäyttää aikuisen tarkastelemaan omaa toimintaansa varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä sekä sen perustana olevia ajatusmalleja ja uskomuksia. Ne ikään kuin tarjoavat kasvattajan työlle peilin, sekä mahdollistavat erilaisen näkökulman saamisen omaan toimintaansa.

Heikka ym. (2009, 83) tuovat esiin Holmesin (2006) näkemystä, että kasvattajat ovat erilaisia herkkyydessään tunnistaa kasvun paikkoja omassa työssään. Kuitenkin kasvattaja voi lasten osallisuutta lisäämällä ja heitä aktiivisesti kuuntelemalla kehittyä oman työnsä kriittisessä reflektoinnissa.

Stenvall ja Seppälä (2008,14) toteavat, että Liisa Karlsson (2003) huomasi omassa tutkimuksessaan, että aikuisten uskallettua heittäytyä uusiin toimintatapoihin on niistä muodostunut käytäntöjä, joissa osallisuus leikkaa läpi koko päiväkodin. Se ei riipu lapsen iästä tai kehitystasosta. On totta, että eri-ikäiset lapset toimivat eri tavalla, ja tämä on otettava huomioon, mutta osallisuus kehittyy lapsen kasvun myötä. Prosessin voi aloittaa pienenä ja jatkaa aina aikuisuuteen asti. Pienenä opittuja toimintamalleja on myöhemmin helpompaa siirtää taas uusiin ympäristöihin, kuten kouluun tai lopulta työelämään.

Päiväkotien toimintakulttuurin näkökulmasta on keskeistä tarkastella aikuisten ja lasten maailmojen yhteensovittamista, yhteistoimintaa ja sitä, miten ne kohtaavat toisensa. Osallisuus saatetaankin ymmärtää lapsilähtöisen ajattelun uudeksi nimeksi, mutta osallisuus korostaa lapsen sijasta yhteisöllisyyttä. Siinä ei nosteta aikuista tai lasta keskiöön, vaan he ovat tasavertaisina toimijoina päivähoidossa. Yksinkertaistaen voidaan ajatella, että osallisuus muodostuu aikuislähtöisestä ajattelusta yhdistettynä lapsilähtöisyyteen. (Kinos 2001, 33; Hännikäinen & Rasku-Puttonen 2006, 13–14 ; Stenvall & Seppälä 2008, 2-3.)

Karlssonin (2003) tutkimuksessa ilmennyt osallisuuden kehittymisen prosessi ja toimintamallien mahdollinen siirtyminen lapsuudesta kouluun kautta työelämään oli huomionarvoista opinnäytetyöni tutkimuksen kannalta. Ei ole siis merkityksetöntä, miten varhaiskasvatuksen ammattilainen itse näkee osallisuuden ja miten hän toteuttaa omassa työssään ja toimintaympäristössään osallisuuden kehittymisen prosessia.

3.3 Osallisuus työyhteisön näkökulmasta

Osallisuuden edellytyksenä on, että yhteisö hyväksyy yksilön jäsenekseen ja että yksilö haluaa olla yhteisön jäsen. Toiminnan tasolla osallisuus edellyttää yhteisöltä todellisia toimintamahdollisuuksia ja yksilöltä niiden hyödyntämistä jollakin tavalla, siis jonkinlaista osallistumista yhteisön elämään, ja se puolestaan edellyttää riittäviä osallistumisvalmiuksia. Kokemisen tasolla puolestaan osallisuuden edellytyksinä ovat yhteisön tarjoamat yhteenkuuluvuuden mahdollisuudet ja yksilön tietoisuuden kehittyminen kuulumisesta johonkin, mahdollisuuksista osallistua ja omasta merkityksestä osana yhteisöä. (Nivala & Rynnänen 2013, 27.)

Tiiran (2000, 42–43) mukaan osallisuutta on yhteisen tiedon tuottaminen tietyssä hetkessä ja mahdollisuuksien näkemistä puutteiden sijaan. Osallisuus on jotain tässä hetkessä tapahtuvaa, sen aikamääre on ”nyt”, ei ”tulevaisuudessa”. Osallisuudessa on kyse vuorovaikutuksesta, jossa osapuolet kohtaavat aidosti toisensa ja se perustuu molemminpuoliseen kuuntelemiseen. Osallisuus yhdistää toimijoita, yhteinen toiminta ja tutkiminen luovat yhteisen kontekstin, jolloin huomio kiinnittyy tutkittavaan ilmiöön osapuolten arvioimisen sijaan.

4 AIEMMAT TUTKIMUKSET

Aiempiä tutkimuksia osallisuudesta varhaiskasvattajan näkökulmasta katsottuna en suoraan löytänyt. Aihepiiriä sivuttiin kuitenkin Sanna Erosen Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitoksella 2015 kirjoittamassa aikuiskasvatustieteen pro gradu- tutkielmassa Vastavalmistuneen tulokkaan osallisuuden ja oppimisen edistäminen työyhteisössä. Tutkielmassaan hän keskittyi kuvailemaan vastavalmistuneiden kokemuksia osaamisensa hyödyntämisestä ja oppimisesta työyhteisössä. Tutkimuksen perusteella tärkein osallisuutta ja oppimista edistävä tekijä oli vuorovaikutus työyhteisön jäsenten välillä. Sitä taas edisti työyhteisön jäsenten positiivinen vastaanotto vastavalmistuneita kohtaan sekä ajan viettäminen yhdessä.

Sen lisäksi Erosen tutkimuksen mukaan auttamisen kulttuuri ja mielipiteisiin kannustava ilmapiiri tuki vastavalmistuneiden oppimista, osaamisen hyödyntämistä ja osallisuutta työyhteisössä. Tutkimuksen johtopäätöksissä todetaan myös, että ei välttämättä ole kannattavinta pyrkiä sosiaalistamaan uutta tulokasta työyhteisön vallitseviin käytänteisiin hyödyntämättä vastavalmistuneen aiempien kokemusten ja näkemyksen uudistavaa vaikutusta. (Eronen 2015.)

Varhaiskasvatuksen kontekstiin sidottuna löytyi Lahden ammattikorkeakoulussa sosiaalialan koulutusohjelmassa 2012 valmistunut Tiina Ahokkaan opinnäytetyö Henkilökunnan näkemyksiä lasten osallisuudesta päiväkodissa. Osallisuus ja työn kehittäminen. Tästä opinnäytetyöstä nousi esiin varhaiskasvatuksen henkilökunnan tarve ja toive oman osallisuutensa lisäämisestä varhaiskasvatuksen työyhteisössä.

Päivi Virkin vuonna 2015 Joensuun yliopistossa valmistunut väitöskirja *Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä* käsittelee osallisuutta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä, tosin tutkimuksen tarkoituksena on kuvata ja ymmärtää lasten toimijuutta ja osallisuutta. Osallisuutta, osallistumista ja osallistamista pohditaan tutkimuksessa käsitteinä.

Virkin (2015) tutkimuksessa tarkastellaan sekä lasten aineistosta saatuja tuloksia että kasvattajien aineistosta saatuja tuloksia. Lapsilta avoimen haastattelun ja heidän pienten kertomustensa avulla kerätyssä aineistossa tarkasteltiin muun muassa heidän näkemyksiään mieluisista ja vähemmän mieluisista toiminnoista päiväkodissa ja heidän selityksiään toimintojen valinnoille. Lisäksi hän on kerännyt tutkimuksensa aineistoon lasten näkemyksiä ihmissuhteista ja vuorovaikutuksesta sekä heidän kokemuksiaan mahdollisuudesta osallistua toiminnan suunnitteluun ja sen muovaamiseen.

Kasvattajien aineistoa Virkki on kerännyt tutkimukseensa sekä kasvattajien teemahaastatteluista että laajasta dokumenttiaineistosta, joka muodostui 17 päiväkodin vuosisuunnitelmista ja toimintakertomuksista. Kasvattajat kuvaavat näissä kokemuksiaan lapsille merkityksellisten asioiden ilmenemisestä päiväkodin toiminnassa. Aineiston analyysissä käsitellään kasvattajien suhdetta lapsiin, lasten keskinäisiä suhteita sekä mahdollisuutta olla muovaamassa päiväkodin toimintaa.

Virkin (2015) väitöstutkimuksen tulosten mukaan lasten osallisuus on riippuvainen siitä, millaiseksi heidän toimijuutensa päiväkodin toiminnassa mahdollistuu. Tutkimuksessa rakentui lasten toimijuudesta ja osallisuudesta malli, jossa toimijuus sai neljä ulottuvuutta. Nämä ovat: 1. lapset kasvattajien toiminnan kohteina 2. lapset ympäristöstä ohjautuvina toimijoina 3. lapset yhdenvertaisina toimijoina toistensa ja kasvattajiensa kanssa ja 4. lapset omaehtoisina toimijoina. Virkin mukaan nämä eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan ne ovat keskenään toisiaan täydentäviä, tasarvoisia ja toisiinsa lomittuneita. Toimijuus liittyy sekä yksilön ja yhteisön kykyyn toimia, että myös itse toimintaan.

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TAVOITTEET

Tutkimustehtävänä on tutkia sitä, millaisena varhaiskasvattajat näkevät osallisuuden varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Tutkimuksessa tarkastellaan varhaiskasvattajien käsityksiä myös siitä, millaista osallisuutta varhaiskasvatuksessa voi olla johtajan ja henkilöstön välisessä toiminnassa. Tavoitteena on tuoda esiin varhaiskasvattajien näkemyksiä osallisuudesta sekä osallisuuden merkityksestä työhyvinvointiin ja varhaiskasvatuksen johtajuuden toteuttamiseen.

Selvitän tutkimusta haastatteluissa seuraavien pääkysymysten ja apukysymysten avulla:

1. Millaisia näkemyksiä varhaiskasvattajilla on osallisuudesta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä?
 - Mitä osallisuus tarkoittaa?
 - Miten osallisuus mahdollistuu?
 - Mihin osallisuus on yhteydessä?
 - Millaisissa tilanteissa sitä voidaan toteuttaa?

2. Millaista osallisuutta voi olla työyhteisön välisessä toiminnassa?
 - Millaista osallisuus voi olla varhaiskasvattajien keskuudessa?
 - Mikä tai mitkä ovat osallisuutta edistäviä tekijöitä?
 - Miten osallisuus on yhteydessä työhyvinvointiin?

3. Millaista osallisuus on, kun se toteutuu hyvin?
 - Mitä tekemällä siihen päästään?

6 TOTEUTUS

Opinnäytetyöni tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen tapaustutkimus. Käsittelen tässä luvussa laadulliselle tutkimukselle ominaisia piirteitä. Lisäksi kuvaan tässä luvussa tutkimusprosessin kulkua ja aineiston analysointia. Aineiston hankinnan tein tutkimukseeni haastattelujen avulla. Tietoja keräsin kolmelta varhaiskasvattajalta. Päädyin tutkimuksen luotettavuuden huomioiden siihen, että heidän ammattinimikkeitään ei ole tarpeellista julkistaa. Tuloksiin tämä ei vaikuta mitenkään. Tutkimuksessa ei verrata ammattiryhmien välisiä mahdollisia eroja haastatteluissa ilmenevien näkemysten perusteella. Tutkimuksessa ei myöskään selvitetä mihinkään työyhteisöön liittyviä asioita. Pyrkimyksenäni on saada tutkimuksessa kokonaiskuva siitä, millaisena varhaiskasvattajat kuvailevat osallisuutta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä.

Opinnäytetyöni tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen tapaustutkimus. Käsittelen tässä luvussa laadulliselle tutkimukselle ominaisia piirteitä. Lisäksi kuvaan tässä luvussa tutkimusprosessin kulkua ja aineiston analysointia.

Aineiston hankinnan tein tutkimukseeni haastattelujen avulla. Tietoja keräsin kolmelta varhaiskasvattajalta. Päädyin tutkimuksen luotettavuuden huomioiden siihen, että heidän ammattinimikkeitään ei ole tarpeellista julkistaa. Tuloksiin tämä ei vaikuta mitenkään.

Tutkimuksessa ei verrata ammattiryhmien välisiä mahdollisia eroja haastatteluissa ilmenevien näkemysten perusteella. Tutkimuksessa ei myöskään selvitetä mihinkään työyhteisöön liittyviä asioita. Pyrkimyksenäni on saada tutkimuksessa kokonaiskuva siitä, millaisena varhaiskasvattajat kuvailevat osallisuutta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä.

6.1 Laadullinen tutkimus

Tutkimukseni oli tapaustutkimus osana kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Laadullisen tutkimuksen tyypillisiä piirteitä on useita. Siinä aineisto kootaan todellisissa ja luonnollisissa tilanteissa ja toimintaympäristöissä. Ihmistä suositaan tiedon keruun lähteenä ja tutkija käyttää omia havaintojaan sekä keskusteluja tutkittaviensa kanssa enemmän kuin mittausvälineillä saatua tietoa. Tutkimuksessa käytetään induktiivista analyysia eli pyrkimyksenä on paljastaa odottamattomiakin seikkoja, joten lähtökohdista ei ole teorian tai olettamusten testaaminen. Tutkimuksessa tutkittavan ja tutkijan suhde on läheinen ja tutkimusstrategia strukturoimaton. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1998, 160–165.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkittava kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti eikä satunnaisesti. Tutkimussuunnitelma muokkautuu tutkimuksen edetessä ja sitä toteutetaan joustavasti olosuhteiden mukaan. Tapauksia käsitellään ainutlaatuisina ja aineistoa tulkitaan sen mukaisesti.

On tärkeää, että laadullisessa tutkimuksessa tutkittavilla on paljon tietoa ja kokemusta tutkittavasta asiasta. Tällä tutkimusmenetelmällä ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin. Tavoitteena on pikemminkin ymmärtää määrättyä toimintaa ja antaa jollekin asialle teoreettinen tulkinta sekä selittää jotakin ilmiötä tai toimintaa. Tutkimukseen osallistuvien henkilöiden valinta on tehtävä huolellisesti ja harkiten sopivuutta tutkimukseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85–86.)

Laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyssä tutkimuksessa on tavoitteena saada tutkittavan omia kuvauksia kokemuksistaan ja merkitykselliseksi koetuista oman elämän tapahtumaketjuista. Tutkimuksen tekijä tarkentaa, haluaako hän kokemuksiin vai käsityksiin liittyviä merkityksiä. Usein käsitykset kertovat työyhteisölle tyypillisistä tavoista ajatella ja perinteistä, kun taas kokemukset ovat aina omakohtaisesti koettuja. Laadullisen tutkimusmenetelmän tarkoituksena ei ole pyrkiä löytämään totuutta tutkimuksen kohteena olevasta asiasta. Haastateltavilta saatujen käsitysten avulla luodaan tutkittavasta asiasta tulkintoja. (Vilka 2009, 97–99.)

Tapaustutkimuksella tutkitaan intensiivistä ja yksityiskohtaista tietoa yksittäisestä tapauksesta tai pienestä ryhmästä, joka on suhteessa toisiinsa. Tapausta tutkitaan kontekstisidonnaisesti eli luonnollisissa tilanteissa. Aineiston keruussa käytetään yleensä useita metodeja, esimerkiksi havainnointia, haastattelua ja dokumenttien hyödyntämistä. Tapaustutkimuksen tavoitteena on yleensä ilmiöiden kuvaaminen syvällisesti. Tapaustutkimuksessa kohteena voi olla yksilö, yhteisö tai ryhmä. Tutkimuksen kohteena voivat olla myös prosessit. (Hirsjärvi ym. 2008, 130–131.)

6.2 Aineiston hankinta

Aineiston keruun menetelmänä käytin teemahaastattelua. Ominaispiirteensä sille on, että tiedetään haastateltavien kokeneen tai tuntevan tutkittavaa aihepiiriä. Tutkija on alustavasti selvitetty tutkittavan kohteen tärkeitä osia; rakenteita, prosesseja ja kokonaisuutta. Tämän sisällön- ja tilanneanalyysi-

sin pohjalta hän on päätenyt oletuksiin, joiden perusteella hän rakentaa haastattelulle rungon. Haastattelu suunnataan tutkittavien henkilöiden subjektiivisiin kokemuksiin tilanteista. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47.)

Teemahaastattelussa on valmistellut aihepiirit, jotka ovat kaikille haastateltaville samat, mutta niissä liikutaan joustavasti. Haastattelussa pyritään huomioimaan ihmisten tulkinnat, ja vapaalle puheelle annetaan tilaa. Ennalta päätetyt teemat pyritään kuitenkin keskustelemaan kaikkien haastateltavien kanssa. Teemahaastattelu ei ole pikkutarkkojen kysymysten esittämistä, vaan vapaata keskustelua, jossa aina kaikista asioista ei puhuta samassa laajuudessa. Tyypillistä teemahaastattelussa on, että haastattelun aihepiiri eli teema liittyy tutkimuksen viitekehukseen. (Hirsjärvi ym. 2008, 203.)

Kysymysten muotoa ja järjestystä ei ole etukäteen suunniteltu. Keskustelun avulla tutkija pyrkii saamaan vuorovaikutuksessa selville haastateltavan mielipiteen tai kokemuksen tutkimuksen aiheesta. (Eskola & Vastamäki 2007, 25–27.)

Valitsin tutkimukseeni haastateltavat päiväkodista, jossa työskentelee sekä päiväkodin henkilökuntaa ja varhaiserityiskasvatuksen alaisia avustajia että omassa kodissaan työskenteleviä perhepäivähoitajia, joille myös päiväkotia on toimintaympäristönä tuttu. Varhaiskasvatuksen ammattinimikkeitä on kyseisessä päiväkodissa työskentelevillä varhaiskasvattajilla siis monia.

Henkilövalinnat haastatteluihin tein huomioiden laadulliseen tutkimukseen liittyvän sidonnaisuuden toimintaympäristöön sekä teemahaastattelulle ominaisena piirteenä käsiteltävän aiheen tuntemisen. Valitsin siis selkeän haastateltavien henkilöiden joukon, jolla oli työssään yhteisiä visioita, tavoitteita ja sopimuksia. Henkilöiden suhteen harkitsin kuitenkin valintani hyvin tarkkaan toisistaan poikkeaviin varhaiskasvatuksen ammattilaisiin niin työhistorialtaan kuin iältäänkin.

Tutkimuksen teemahaastattelut suoritin kolmelle varhaiskasvattajalle. Heillä on erilaiset koulutustaustat ja kaikilla on ammatillinen kelpoisuus omaan tehtäväänsä varhaiskasvatuksessa. Päädyin tutkimuksessani siihen, että haastateltavien ammattinimikkeitä ei julkisteta, koska sillä seikalla ei ole merkitystä tutkimuksen tuloksiin. Heitä kaikkia yhdistää työskenteleminen saman yksikön eli päiväkodin, ja saman esimiehen alaisena. Konteksti on yhtenäinen, vaikka tutkimus ei sinänsä siihen liitykään. Jätin tarkoituksella avoimeksi sen, että mikäli riittävän aineiston hankinta vaatii, niin lisää haastateltavien lukumäärää.

Toteutin haastattelut jokaiselle erikseen haastateltavien työaikana ja heidän omassa toimintaympäristössään, haitaten mahdollisimman vähän heidän päivittäisiä työtehtäviään. Nauhoitin ja litteroin haastattelut myöhemmää analyysivaihetta varten. Litteroinnin tarkkuudesta ja menetelmästä tein päätöksen vasta haastattelujen jälkeen, kuunneltuani ensin nauhoitetun haastattelumateriaalin kokonaisuudessaan.

Metsämuuronen (2008, 47–48) toteaa, että tutkimusaineisto tulee järjestää sellaiseen muotoon, että sen perusteella tehdyt johtopäätökset voidaan irrottaa yksittäisistä henkilöistä. Tutkijan oma mieli tulee olla avoin ja vailla ennakkoluuloja. Näin vältetään tutkimustulosten analyysin johdattelulta.

Tutkimuksessa toin esille varhaiskasvattajien näkemyksiä riippumatta heidän ammatillisesta koulutuksestaan. Käsittelin aihetta kokonaisuutena ja keräsin haastatteluissa saatua aineistoa teemoittain siten, että haastateltujen näkemyksiä on mahdotonta yksilöidä kenenkään mielipiteiksi.

Hirsjärvi ja Hurme (2000, 138–140) toteavat, että mikäli tutkimuksen tekijä ei ole varma, tarvitseeko hän niin tarkkaa litterointia kuin esimerkiksi keskusteluanalyyseissä edellytetään, ei kannata ryhtyä yksityiskohtaiseen työhön. Tutkimustehtävästä riippuu, kuinka tarkkaan litterointiin on syytä ryhtyä. Mikäli litterointia ei tehdä koko haastatteludialogista, se voidaan tehdä valikoiden, esimerkiksi vain teema-alueista.

Olin tietoinen haastatteluja tehdessäni, että voin tyytyä myös osittaiseen haastateltavien puheen litterointiin, mikäli katson sen tutkittavan asian kannalta riittäväksi. Päädyin tutkimuksessani kuitenkin haastattelujen sanatarkkaan litterointiin, jotta asiakokonaisuudet ja – yhteydet tulisivat mahdollisimman tarkasti esille, osittaisesta toistosta huolimatta. Lisäksi halusin lisätä opinnäytetyöhöni suoria lainauksia haastateltavilta.

6.3 Aineiston analyysi

Tutkimusaineiston analysoinnissa on eri vaiheita. Pihlajan (2006, 96) mukaan ensimmäiseksi on aineiston esikäsittely- ja valmisteluvaihe. Sitten seuraa varsinainen tutkimusanalyysi, jolloin aineisto saa merkityksiä ja niitä suhteutetaan toisiinsa ja tutkimuksen tavoitteisiin. Niitä myös eritellään ja yhdistellään ja osa aineistosta hylätään hyödyttöminä. Aineistoa pyritään tiivistämään tai selkiyttämään, jotta pystytään tekemään päteviä johtopäätöksiä ja tulkintoja. Lisäksi tehdään klusterointia, joka on aineiston tyypittelyä, luokittelua ja ryhmittelyä. Se yhdistää samankaltaisen aineiston toisiinsa.

Aineiston analyysin perusteella pyrin löytämään haastateltavien vastauksista ennalta pohtimieni teemojen mukaiset aihealueet, jotka jaottelin erikseen. Jaottelun tein tutkimuskysymysten pohjalta. Metsämuuronen (2008, 50–51) mukaan on tärkeintä, että tutkija itse tuntee aineistonsa todella hyvin, jolloin sen sisäistäminen, prosessointi ja ajatustyö ovat koko ajan käynnissä.

Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää, millaisia näkemyksiä varhaiskasvattajilla on osallisuudesta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Samoin pyrin kuulemaan haastateltavien näkemyksen siitä, millaista osallisuutta varhaiskasvatuksessa voi olla esimiehen ja henkilöstön välisessä toiminnassa, sekä miten osallisuuden nähdään olevan yhteydessä työhyvinvointiin.

Pyrin löytämään vastaukset nauhoittamalla ja litteroimalla haastattelut, erottelemalla vastauksista olennaisen, jakamalla ne aihealueisiin ja hylkäämällä epärelevantin aineiston. Raportoinnissa käytin suoria lainauksia haastatteluista elävöittääkseni tekstiä. Tutkimusaineiston analyysistä ja haastateltujen varhaiskasvattajien toimintaympäristöön kuuluvasta strategiasta nousi tutkimuksen otsikon lopullinen muoto.

Tutkimuksessa mukana olleiden haastateltavien työyksikön ja palvelualueen visio ”Yhteisellä työllä ja tekemisellä... osallistaen eli kuullen ja kuuluksi tullen... YHDESSÄ OLEMME ENEMMÄN” saattaa saada toteutuksensa konkretisoituihin tutkimukseni myötä lisätietoa siitä, millaisena osallisuus nähdään varhaiskasvattajien silmin.

6.4 Luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen tekijän tulee selvittää haastateltavalle käytettävät menetelmät ja tutkimuksen tavoitteet. Haastateltavan tulee ymmärtää, mistä tutkimuksessa on kysymys ja osallistumisen tulee olla vapaaehtoista. Hänelle taataan kerättyjen tietojen luottamuksellisuus. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131.)

Haastateltaville selvitettiin etukäteen tutkijan opiskeluun liittyvän tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset. Haastateltavat suostuivat pyydettyihin haastatteluihin ja he pitivät tärkeänä tutkimuksen aihetta. He toivat mielellään esille näkemyksiään ja kokemuksiaan osallisuudesta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä ja pitivät tätä mukavana mahdollisuutena keskustella työstään. Haastattelutilanteet järjestettiin haastateltavien työaikana ja työpaikalla. Haastattelujen tunnelma oli rentoutunut ja välitön, eikä häiriötekijöitä ilmennyt. Luotettavuus selvitettiin haastateltaville.

Teemahaastattelun tarkoituksena on keskittyä yhteen aiheeseen, joka tässä tutkimuksessa oli osallisuus. Kananen (2014, 70–87) toteaa, että teemahaastattelussa nostetaan erilaisia teemoja esille, ne liittyvät tutkittavaan ilmiöön, ja niistä keskustellaan. Haastatteluissa on tärkeää pystyä rakentamaan avoin ja rauhallinen ilmapiiri, mikä auttaa saamaan haastatteluista mahdollisimman paljon selville. Tutkimustulokset ovat luottamuksellisia ja anonyymejä. Teemahaastattelun tuloksena saadaan hyvä aineisto, joka avaa tutkittavaa aihetta tai ilmiötä.

Tutkimuksen jokaisessa vaiheessa huomioitiin luotettavuus ja eettisyys. Haastatteluissa saadusta aineistosta ei ole mahdollista nostaa esiin kenenkään henkilöllisyyttä. Tutkimuskysymykset ja niiden perusteella tehdyt aineiston jaottelut teemoihin sekä analyysin tein siten, että saadut vastaukset sekoittuivat toisiinsa, eikä näin ollen ole mahdollista tuoda yksilöllisiä vastauksia esille. Päädyin tutkimuksessani siihen, että haastateltavien ammattinimikkeitä ei julkisteta, koska sillä seikalla ei ole merkitystä tutkimuksen tuloksiin, mutta se vaikuttaa luotettavuuteen sitä lisäten.

Tuomen ja Sarajärven (2009, 85) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tutkittavilla on paljon kokemusta ja tietoa tutkittavasta asiasta. Tässä tutki-

muksessa varhaiskasvattajien näkemys käsiteltävästä aiheesta ilmeni selvästi. Vilkka (2009, 97–99) toteaa, että haastateltavien kokemusten ja näkemysten perusteella luodaan vihjeitä ja johtolankoja, joista voidaan tehdä jatkossa tulkintoja tutkittavasta asiasta. Tässä tutkimuksessa saatiin haastateltavien näkemykset osallisuudesta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä hyvin esille.

Varhaiskasvattajilla oli paljon näkemyksiä tutkimuksen kohteena olevasta aiheesta eli osallisuudesta. Osa vastauksista oli varhaiskasvattajien mukaan työelämässä saatuja kokemuksia eikä ainoastaan heidän näkemyksiänsä tutkimuksen aiheesta. Keskustelua syntyi runsaasti ja näin ollen kertyi myös aineistoa tutkimuksen analyysivaihetta varten. Tutkimuskysymykset vastasivat tutkimuksen tarkoitusta. Niihin saatiin paljon vastauksia, joten ne antoivat luotettavaa ja riittävää tietoa tutkittavasta aiheesta.

7 TULOKSET

Osallisuutta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä tarkastellaan tutkimuksessa varhaiskasvattajien näkökulmasta, mutta pohditaan myös johtamisen osa-alueena. Tutkimukseni yhtenä tarkoituksena on nostaa varhaiskasvattajien näkemyksien lisäksi esiin työn kehittämisen näkökulma, jossa osallisuutta tarkastellaan keskeisenä kohteena. Tässä olisi myös mahdollinen aihe jatkotutkimukselle.

Tutkimuksen aihetta varhaiskasvattajat pitivät mielenkiintoisena ja tärkeänä. Osallisuus koettiin erittäin ajankohtaisena ja ajatuksia herättävänä, sillä se on nostettu esiin esimerkiksi varhaiskasvatuslaissa. Tutkimuksessa haastateltujen varhaiskasvattajien työssä osallisuus on eräs keskeinen toimintaa ohjaava seikka. Osallisuutta on siis pohdittu työyhteisössä jo aiemmin, mutta lähinnä lapsen näkökulmasta. Haastateltavat ilmaisivat pitävänsä poikkeuksellisena, mutta miellyttävänä sitä, että tutkimuksen näkökulma oli varhaiskasvatuksen toimintaympäristöön ja siten myös varhaiskasvattajiin liittyvä.

Haastatteluissa keskustelu oli sujuvaa, osallisuudesta puhuttiin mielellään juuri omasta, varhaiskasvattajan, näkökulmasta ja omaan työhön peilaten sekä aiempia kokemuksia reflektoiden. Joiltakin osin haastattelut lähenivät kuulemisen ja henkilökohtaisen kuulluksi tulemisen tunnelmaa.

Osallisuus on mulle ainakin iso työhyvinvointiasia, sen olen niin ajatellut ja tuntenut. Se vaikuttaa paljon työssä viihtymiseen ja jaksamiseen ja semmoiseen.

7.1 Varhaiskasvattajien näkemyksiä osallisuudesta

Tutkimuksessa selvitettiin varhaiskasvattajien näkemyksiä osallisuudesta haastattelujen avulla. Tutkimuskysymyksistä sekä apukysymyksistä nousi aineiston analyysivaiheessa selkeät teemat esille. Osallisuus, sen mahdollistuminen sekä osallisuuden yhteydet ja toteuttamistavat ovat aineistosta esille nousseita asioita.

Varhaiskasvattajien näkemyksen mukaan osallisuudella tarkoitetaan vahvaa yhteisöllisyyttä ja ryhmään kuulumisen tunnetta, kuten taulukossa 1 on esitetty. Osallisuus tarkoittaa toimintakulttuuria, jossa keskustellaan paljon ja kaikille työyhteisön jäsenille annetaan vaikuttamisen mahdollisuus esimerkiksi mielipiteensä ilmaisemisen kautta. Osallisuuteen liittyy yhdessä tekemistä ja mahdollisuutta soveltaa olemassa olevia ohjeita sopiviksi toimintatavoiksi lapsiryhmän tarpeet huomioiden.

Onhan se itsestään selvää, että jokaisen lapsen pitää tuntea kuuluvansa siihen ryhmään, se on meidän työn ydin kuitenkin. Mutta kun osallisuudesta ei ole kovin paljon puhuttu vielä, niin siitä kannattaa ja on syytä jutella, mitä se on. Millä lailla me sen koemme ja miten sitä asiaa työssämme toteutetaan.

En ajattele, että kaikista asioista tarvii edes olla osallinen, eihän siitä mitään tulisi, jos kaikissa asioissa olisi mukana, joistakin asioista vaan tehdään päätöksiä. Mutta ehkä semmoiset jotkut, joissa voi vaikuttaa oman työn tekemisen taapaa ja siihen arkeen, jos siihen pääsis osalliseksi.

Varhaiskasvattajien näkemyksen mukaan osallisuus mahdollistuu avoimen kommunikoinnin avulla sekä kunnioittamalla toisia ja heidän mielipiteitään. Yhteisen näkemyksen löytäminen työn tavoitteisiin ja toteuttamisen tapoihin syntyy keskustelemalla. Se lisää osallisuuden tunnetta. Siksi keskusteluihin ja kuunteluun tulisi olla riittävästi aikaa. Aikaresurssin järjestäminen nähtiin tärkeäksi tekijäksi osallisuuden mahdollistumiselle.

Työyhteisössä tulee olla osallistava ja osallisuutta tukeva toimintakulttuuri. Varhaiskasvattajien mukaan osallisuus mahdollistuu, kun oman työn toteuttamiseen ja arjen toimintaan on aidosti mahdollisuus vaikuttaa. Toki tähän tarvitaan heidän mukaansa jokaisen omaa aktiivisuutta.

Mukava päiväkotiarhi, että kaikki toimii ja toimitaan yhdessä ja tietenkin lasten parhaaksi. Mutta että on hauskaa ja on huumoria. Ja jokainen tuo ilmi sellaisia asioita ja mielipiteitä, mitä haluaa toteuttaa ja tehdä esimerkiksi lasten kanssa. Ja jokainen saisi kuitenkin olla oma itsensä ja saa kokonaisuudessaan vaikuttaa vaikka ihan koko päiväkodinkin toimintaan ja kehittää sitä.

Lapsikin aistii myös sen, jos joku aikuinen ei koe työyhteisössään osallisuutta lainkaan ja kokee itsensä ulkopuoliseksi. Tai jos tehdään töitä vain omana itsenä, eikä ryhmänä.

Tutkimuksessa varhaiskasvattajat näkevät osallisuuden mahdollistuvan myös erilaisten välineiden tai toimintatapojen kautta. Näistä tärkeimpinä nousivat perehdyttäminen, tiimityö sekä palaverit. Tiimityössä tarvitaan riittävästi aikaa keskustelulle ja kuuntelulle. Palaveriinkin tulisi kaikilla olla mahdollisuus osallistua joko läsnä olevana tai välillisesti mielipiteensä

ilmaisemalla käsiteltäviä asioita kohtaan. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että palaverissa on selkeät rakenteet. Tuloksia esitellään taulukossa 1.

Tärkeää tietää, milloin on paikka, missä asioita käsitellään ja mihin kaikilla on mahdollisuus osallistua ja siellä puhutaan ja sitten päätetään. Tämmöiset selkeät palaverirakenteet mahdollistavat osallisuuden. Ja sitten tietysti se, että on riittävä aika jutella, kuunnella ja keskustella. Aika on oleellinen asia, kuin että jos nopeesti vaan päätetään, ehkä hitaimmat eivät pääse siihen mukaan. Tiedonantopalaverit on eri juttu.

Joku yhteisöllisyys että yhdessä tehdään ja jaetaan ajatuksia, varmaan sellainen keskusteleva toimintakulttuuri on sellainen osallistava tai osallisuutta tukeva. Keskustelun kautta voi vahvistua omatkin näkemykset ja vaikuttamisen mahdollisuus. Tiimi on itsessään jo yksi osallisuuden väline, ajattelen niin.

Osallisuuden nähdään olevan yhteydessä erittäin vahvasti työhyvinvointiin ja työilmapiiriin. Varhaiskasvattajat näkevät sen vaikuttavan tiimityön onnistumiseen ja yhteisöllisyyden tunteeseen. Lisäksi heidän mielestään osallisuus on yhteydessä kuulluksi tulemiseen, vaikuttamisen mahdollisuuksiin sekä motivaatioon ja jaksamiseen. Osallisuus vaikuttaa tutkimuksessa esiin nousseiden näkemysten mukaan myös varhaiskasvattajan ammatilliseen työotteeseen ja itsetuntoon. Se on yhteydessä luottamuksen syntymiseen työyhteisöä kohtaan sekä työrauhan kokemiseen.

Osallisuus on mulle ainakin iso työhyvinvointiasia. Se vaikuttaa siihen työssä viihtymiseen ja jaksamiseen ja semmoiseen. Se tuo yhteisöllisyyttä, jos yhdessä pystytään puhumaan ja suunnittelemaan, semmoista sitoutumista siihen työhön. Ja löytyis se yhteinen linja sitten, kun asioista on ensin keskusteltu ja kaikki on päässyt vaikuttamaan. Ehkä ihmiset sitten paremmin sitoutuukin niihin asioihin, kun ei ole vain saneltu tai ilmoitettu jotenkin valmiina.

Ja sit ryhmän toiminnassakin, kaikkien pitää olla sellaisia persoonia, että pystyy ottamaan positiivista palautetta ja sit kans semmoista, että jotakin pitää kehittääkin.

Osallisuuden toteuttamisen tapoja ja kohteita varhaiskasvattajat näkevät työssään useita. Heidän näkemyksensä mukaan osallisuutta voidaan toteuttaa esimerkiksi tiimityössä, palaverissa ja toiminnan suunnittelussa. Osallisuus toteutuu myös osaamisen ja ammattitaidon hyödyntämisessä työssä ja niiden kehittämisessä. Varhaiskasvattajat näkevät osallisuuden toteuttuvan yhteisten linjausten pohtimisessa, valintojen tekemisessä, keskustelussa ja kuuntelussa sekä arjen toiminnan toteuttamisessa. Sujuva tiedonkulku edesauttaa osallisuuden toteutumista.

TAULUKKO 1 Varhaiskasvattajien näkemyksiä osallisuudesta

OSALLISUUDELLA TARKOITETAAN:	OSALLISUUDEN MAHDOLLISTUMISEEN LIITTYY:	OSALLISUUS ON YHTEYDESSÄ:	OSALLISUUTTA VOIDAAN TOTEUTTAA:
yhteisöllisyyttä ja ryhmään kuulumista	tiimityö	työhyvinvointiin	tiimityössä
yhdessä tekemistä	palavereiden selkeät rakenteet	tiimityön onnistumiseen työilmapiiriin	palavereissa
keskustelevaa toimintakulttuuria	mahdollisuus osallistua palavereihin	yhteisöllisyyden tunteeseen	yhteisten linjausten pohtimisessa
vaikuttamisen mahdollisuutta	riittävä aika keskustella ja kuunnella	motivaatioon	keskustelussa ja kuuntelussa
mielipiteen ilmaisua	vaikutusmahdollisuus oman työn toteuttamiseen	jaksamiseen	valintojen tekemisessä
mahdollisuutta soveltaa annettuja ohjeita	perehdyttäminen	sitoutumiseen	toiminnan suunnittelussa
kuulemista ja kuulluksi tulemistä	oma aktiivisuus	työssä viihtymiseen	tiedonkulussa
	osallistava ja osallisuutta tukeva toimintakulttuuri työyhteisössä	kuulluksi tulemiseen ja vaikuttamisen mahdollisuuksiin	osaamisen ja ammattitaidon kehittämisessä
	avoimuus ja kunnioitus toisia ja toisten mielipiteitä kohtaan	omaan ammatilliseen työotteeseen	arjen toiminnan toteuttamisessa
	yhteinen näkemys	itsetuntoon	
		luottamukseen työyhteisöä kohtaan ja työrauhaan	
		tapaan toimia lasten kanssa	

7.2 Varhaiskasvattajien näkemyksiä osallisuudesta työyhteisön välisessä toiminnassa

Tutkimustuloksissa osallisuutta edistävänä tekijänä työyhteisössä nähdään riittävä aikaresurssi toiminnan suunnitteluun ja palavereihin. Tämä nousi esiin useasti tutkimuksessa toteutettujen haastattelujen yhteydessä. Tiimityö on osallisuutta edistävä tekijä jo itsessään, kuten myös sen avulla tehtävät yhteiset keskustelut ja niiden pohjalta tehdyt valinnat. Varhaiskasvattajat näkevät hyvän ryhmädynamiikan ja tiimityön edistävän osallisuutta siten, että erilaiset näkemykset ja tavat tehdä työtä hyväksytään, ryhmän jäsenten ollessa aidosti kiinnostuneita kuulemaan kaikkien mielipiteet ja ajatukset.

Tutkimuksessa selvitettiin haastateltavien näkemyksiä myös siitä, millaista osallisuus on varhaiskasvattajien keskuudessa. Tätä on esitelty taulukossa 2. Jälleen nousi vahvasti esiin kuuntelun ja mielipiteen ilmaisun tärkeys,

varsinkin tiimissä työskennellessä, mutta myös koko varhaiskasvatuksen toimintaympäristön näkökulmasta. Neuvottelujen ja mielipiteen ilmaisun kautta osallisuutta koetaan olevan sen, että asiat voidaan viedä tarvittaessa eteenpäin. Varhaiskasvattajien kesken osallisuutta on jokaisen työyhteisön ammattiryhmän huomioiminen, yhteinen luottamus toiminnan sujuvuuteen ja taito tehdä kompromisseja tarvittaessa. Osallisuutta varhaiskasvattajien keskuudessa nähdään olevan myös harmien jakamisen sekä ratkaisujen etsimisen niihin yhdessä.

Lisäksi tutkimustuloksissa nousee esiin, että varhaiskasvattajan oma näkemys osallisuudesta tulee olla selvillä, jotta osallisuus kulkee läpi koko yhteisön, lapset mukaan lukien. Hyvän työyhteisön tavat ja toisten huomiointaminen edistävät osallisuutta työyhteisössä, jolloin osallisuus toteutuu kaikessa tekemisessä.

Tutkimukseen osallistuneiden varhaiskasvattajien mukaan osallisuus johtajan ja henkilöstön välisessä toiminnassa on vahvimmillaan silloin, kun osapuolilla on yhteinen näkemys toiminnan toteuttamisen tavoista, tavoitteista ja periaatteista. Osallisuutta koetaan, jos johtaja tuntee ryhmien arjen ja työn toteuttamisen tavat ja niiden kautta myös haasteet ja kehittämisen tarpeet.

Johtajan ja henkilöstön välinen osallisuus nähdään tutkimuksessa palautteen antamisena ja saamisena ja kykynä ottaa sitä vastaan. Johtajan taidot olla vuorovaikutuksessa sekä ryhmän kanssa, että henkilökohtaisella tasolla, vaikuttavat osallisuuteen. Hyvät keskusteluyhteydet nähdään tärkeänä, varsinkin kehityskeskustelut yhtenä osallisuuden välineenä.

Osallisuus johtajan ja varhaiskasvattajien välillä nähdään olevan myös yhteistä sopimusten tekemistä toiminnan kehittämisessä. Johtajan tulee luottaa henkilöstöönsä ja arvostaa kaikkien mielipidettä. Samoin hänellä tulee olla näkemys hyvin toteutuneista asioista.

Osallisuuden yhteydet työhyvinvointiin nousevat selkeästi tutkimuksessa esiin. Yhteyksiä esitellään taulukossa 2. Osallisuus koetaan merkityksellisimmäksi työhyvinvoinnin tekijäksi ja yhteisöllisyyden tunnetta lisääväksi seikaksi. Osallisuuden koetaan vahvistavan sitoutumista työhön ja työyhteisöön sekä vaikuttavan jaksamiseen. Varhaiskasvattajien mukaan työhyvinvointia ei voi olla ilman osallisuutta. Se lisää kokemusta oman mielipiteen tärkeydestä työyhteisössä ja siten vahvistaa mahdollisuutta vaikuttamiseen. Henkisen hyvinvoinnin kautta osallisuuden nähdään olevan yhteydessä myös fyysiseen hyvinvointiin. Varhaiskasvattajat kokevat lisäksi, että osallisuuden toteutuessa oman ammattitaidon laaja-alainen toteuttaminen mahdollistuu paremmin.

TAULUKKO 2 Osallisuus työyhteisön välisessä toiminnassa

OSALLISUUTTA EDISTÄVIÄ TEKIJÖITÄ:	OSALLISUUS VARHAISKASVATTAJIEN KESKUUDESSA:	OSALLISUUS JOHTAJAN JA HENKILÖSTÖN KESKUUDESSA:	OSALLISUUDEN YHTEYDET TYÖHYVINVOINTIIN:
<p>riittävät aikaresurssit suunnitteluun ja palavereihin</p> <p>tiimityön tukeminen</p> <p>hyvä ryhmädynamiikka; erilaiset näkemykset ja tavat hyväksytään</p> <p>toisten tunteminen</p> <p>oma näkemys osallisuudesta selvillä</p> <p>osallisuus kulkee läpi koko yhteisön, lapset mukaan lukien</p> <p>osallisuus huomioidaan kaikessa tekemisessä</p> <p>hyvän työyhteisön tavat ja toisten huomioonottaminen</p> <p>aito kiinnostus ja halu kuulla kaikkien ajatukset ja mielipiteet</p> <p>yhteistä valintojen tekemistä</p>	<p>kuuntelua ja mielipiteen ilmaisua tiimissä</p> <p>asioiden eteenpäin viemistä tarvittaessa</p> <p>jokaisen ammattiryhmän huomioimista</p> <p>taitoa tehdä kompromisseja</p> <p>luottamusta toiminnan sujuvuuteen</p> <p>kiinnostusta toisten mielipiteitä kohtaan</p> <p>uskallusta tuoda oma mielipide julki</p> <p>neuvottelutaitoja</p> <p>yhteisten projektien toteuttamista</p> <p>harmin jakamista ja siitä keskustelemista sekä ratkaisujen etsimistä yhdessä</p> <p>kokeilemisen mahdollistamista ja uskallusta</p>	<p>johtajalla ja henkilöstöllä yhteinen näkemys tavoitteista ja periaatteista</p> <p>palautteen antamista ja saamista</p> <p>vuorovaikutusta ryhmän kanssa ja henkilökohtaisella tasolla</p> <p>johtaja tuntee ryhmien arjen ja työn toteuttamisen tavat</p> <p>johtaja tuntee haasteet ja kehittämisen tarpeet</p> <p>johtajalla näkemys hyvin toteutuneista asioista</p> <p>yhteinen sopimus toiminnan kehittämisestä</p> <p>johtaja luottaa henkilöstöönsä ja arvostaa kaikkien mielipiteitä</p> <p>kehityskeskustelut osallisuuden välineenä</p>	<p>vahvistaa sitoutumista työhön ja työyhteisöön</p> <p>koetaan merkityksellisimmäksi työhyvinvoinnin tekijäksi</p> <p>jaksamiseen vaikuttava</p> <p>yhteisöllisyyden tunnetta lisäävä</p> <p>vaikuttamisen kokemusta lisäävä</p> <p>henkisen hyvinvoinnin kautta yhteydessä fyysiseen hyvinvointiin</p> <p>työhyvinvointia ei voi olla ilman osallisuutta</p> <p>lisää kokemusta oman mielipiteen tärkeydestä työyhteisössä</p> <p>oman ammattitaidon toteuttaminen laajalajaisesti mahdollistuu paremmin osallisuuden toteutuessa</p>

7.3 Varhaiskasvattajien näkemyksiä hyvin toteutuneesta osallisuudesta

Tutkimuksen mukaan varhaiskasvattajat näkevät hyvän osallisuuden mahdollisuutena itsenäiseen ongelmanratkaisuun ryhmän sisällä. Ratkaisu etsitään kaikkien osapuolten mielipiteitä kuulemalla, myös lasten. Ryhmä keksii itse omat tapansa toteuttaa työtä ja toimintaa. Osallisuuden toteutuksessa päiväkodin arjen työstä tulee hauskaa ja siinä on huumoria.

Hyvin toteutunut osallisuus on varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä kunnioitusta ja luottamusta toisten ammattitaitoa kohtaan. Toiminnassa on

tietoinen osallisuuden tavoite ja sen jatkumon ylläpitäminen, vaikka ryhmän jäsenet, lapset mukaan lukien, vaihtuisivat.

Mielestäni hyvää osallisuutta on se, että kaikki pääsee osalliseksi osallisuudesta.

No sitä, että kokee että saa vaikuttaa asioihin ja tuoda omia asioitaan esille ja työskentelee sen ryhmän kanssa ja on siinä aktiivisesti mukana.

Se on sitä, että keskustellaan ja tullaan kuulluksi ja että jontenkin ongelmiin löydetään yhdessä ratkaisu, eikä se ole jonkun ajattelema ratkaisu, vaan ryhmä on keksinyt ihan uuden oman tavan toteuttaa asian.

Varhaiskasvattajien mukaan hyvään osallisuuteen päästään keskustelemalla ja kuuntelemalla sekä ilmaisemalla mielipiteensä silloin, kun sitä tarvitaan tai pyydetään. Työyhteisössä tulisi järjestää riittävästi aikaa keskustelemaan työskentelytapaan. Hyvään osallisuuteen liittyy myös kompromissien tekeminen asioissa, joissa se on mahdollista ja tarpeellista asian etenemisen tai ratkaisun vuoksi.

Aineistosta nousee esille, että hyvään osallisuuteen päästään avaamalla riittävästi termejä ja ohjeita, jotta kaikki voivat muodostaa niistä yhteisen näkemyksen. Eri ammattiryhmät ovat osallisia työn suunnittelussa, toteuttamisessa ja sen arvioinnissa. Lapset ovat osallisia ikätasonsa ja kehityksensä mukaisella tavalla. Tuloksia on tuotu esille taulukossa 3.

Varhaiskasvattajat näkevät osallisuuden toteutumisessa yhtenä mahdollisena esteenä tai häirtatekijänä pääosin ulkoapäin tulevat yksityiskohtaiset työn toteuttamisen ohjeet, jolloin helposti tulisi tunne pelkästään työn suorittajana olemisesta. Mikäli tavoitteet ja tekemisen ohjaus olisivat ulkoista lähes kokonaan, niin työstä tulisi luonteeltaan toteuttavaa, ilman omaa suunnittelua.

Kaikilla olisi mahdollisuus sanoa ja ehdottaa. Ja jokainen ymmärtäisi sen, että kaikilla voi olla joku hyvä ajatus, idea tai vaihtoehto ja halutaan kuulla kaikkien ajatukset.

Toisaalta osallisuutta on sitten sekin, kun valitaan sitten, että mikä näistä vaihtoehtoista otetaan. Voi kuitenkin sanoa kantansa, vaikka se ei just olisi se oma ideakaan.

Mahdollisena esteenä osallisuuden toteutumiselle nähdään lisäksi liian vähäinen aika perehtyä saatuihin ohjeisiin, tai jos ohjeet olisivat epäselviä tai liian tulkinnanvaraisia. Osallisuutta voi rajoittaa myös se, että varhaiskasvattajan ammattitaitoa käytetään liian suppeisiin työtehtäviin, jolloin osaaminen jää osittain hyödyntämättä. Tutkimuksessa varhaiskasvattajat peilasivat myös varhaiskasvatuksen toimintaympäristön omaa toimintaa toteamalla, että osallisuuden esteenä voisi olla oma asenne tai tapoihin pinttynyt toiminta.

Hyvin toteutunutta osallisuutta mun mielestä on se, että pääsee käyttämään omaa osaamistaan ja ammattitaitoaan jatkuvasti ja kehittämään sitä ja pääsee osallistumaan semmoisiin asioihin, joita sulta ei välttämättä edes oleteta sun tekevän. Oma ammattitaito valuu hukkaan, kun tietää, että pystyisi ja osaisi, jos ei voi sitä toteuttaa.

Aikoja sitten jossain oli niinkin, että hirveesti olisi ollut annettavaa, eikä niistä edes kysyty, vaan pääsi vain toteuttamaan muiden suunnitelmia.

TAULUKKO 3 Varhaiskasvattajien näkemyksiä hyvin toteutuneesta osallisuudesta

MILLAISTA ON HYVÄ OSALLISUUS?	MITÄ TEKEMÄLLÄ SIIHEN PÄÄSTÄÄN?	MITÄ ESTEITÄ OSALLISUUDEN TOTEUTUMISESSA VOI OLLA?
päiväkodin ryhmä ratkaisee itse ongelmat	keskustelemalla ja kuuntelemalla	ulkoapäin tulevat työn toteuttamisen ohjeet yksityiskohtaisia
ratkaisu löytyy kaikkien osapuolten mielipiteitä kuulemalla, myös lasten	ilmaisemalla oma mielipide asioissa, joissa sitä tarvitaan tai pyydetään	tavoitteet ja ohjaus ulkoista lähes kokonaan
ryhmä keksii itse omat tavat toteuttaa työtä	kompromisseja tekemällä asioissa, joissa se on mahdollista ja tarpeellista	valmiit asiat, joihin ei ole riittävästi aikaa perehtyä
työyhteisössä ja ryhmässä luottamus toisia kohtaan	järjestämällä riittävästi aikaa keskustelemaan työskentelyyn	tunne vain työn toteuttajana olemisesta
kunnioitusta toisten ammattitaitoa sekä mielipiteitä kohtaan	avaamalla termejä ja ohjeita, jotta kaikki voivat muodostaa niistä yhteisen näkemyksen	suorittavaa työtä ilman omaa suunnittelua
rohkeutta osallistua keskusteluun	henkilökunnan ja lasten vaihtuessa ryhmässä toteutetaan uusien henkilöiden kuulemista	epäselvät ohjeet, joissa on runsaasti tulkinnanvaraa
osallisuuden tavoite ja sen jatkumon tietoinen ylläpitäminen	tehtäväkuvaukset huomioiden eri ammattiryhmät ovat osallisia työn suunnittelussa, tavoitteiden asettamisessa, työn toteuttamisessa ja sen arvioinnissa	tapoihin pinttynyttä toimintaa
osallisuuden myötä työ on hauskaa ja siinä on huumoria	lapset osallisia ikätasonsa ja kehityksensä mukaisella tavalla	ammattitaitoa käytetään liian suppeasti työtehtäviin
hyvää osallisuutta on se, että ”kaikki pääsee osalliseksi osallisuudesta”		oma asenne

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää varhaiskasvattajien näkemyksiä osallisuudesta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Tutkimus toteutettiin haastattelemalla kolmea varhaiskasvattajaa. Tutkimuksen aihetta pidettiin mielenkiintoisena ja ajankohtaisena sekä haastateltavien että eräiden muidenkin varhaiskasvatuksen ammattilaisten mielestä. Tutkimusaineiston analyysivaiheessa nousivat teemoina esiin osallisuus, sen mahdollistuminen sekä osallisuuden yhteydet ja toteuttamistavat varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä.

Kinos (2001, 33) toteaa, että päiväkotien toimintakulttuurin näkökulmasta on keskeistä tarkastella aikuisten ja lasten maailmojen yhteensovittamista ja yhteistoimintaa sekä miten ne kohtaavat toisensa. Vaikka osallisuus saatetaan mieltää lapsilähtöiseksi ajatteluksi, se korostaa lapsen sijasta yhteisöllisyyttä (Hännikäinen & Rasku-Puttonen 2006, 13–14).

Tässä tutkimuksessa ilmenee, että varhaiskasvattajien näkemyksen mukaan osallisuudella tarkoitetaan vahvaa yhteisöllisyyttä ja ryhmään kuulumisen tunnetta. Sillä tarkoitetaan varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä toimintatapaa, jossa keskustellaan paljon ja kaikille sen jäsenille annetaan vaikuttamisen mahdollisuus esimerkiksi mielipiteensä ilmaisemisen kautta.

Sosiaalipedagogisen ajattelun mukaan yksilö ja yhteisö ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Jokainen yksilö on oma ainutlaatuinen persoonansa, ollen kuitenkin aina yhteydessä yhteisöihin. Yksilö kasvaa ja kehittyy yhdessä toisten persoonien kanssa ja heidän kanssaan hän jakaa yhteisön arvoja ja unelmia. Yhteisön avulla yksilöstä tulee osa maailmaa ja hänestä tulee aktiivinen osallistuja. (Kurki 2001, 121–122.)

Osallisuuteen nähdään tutkimustulosten mukaan liittyvän yhdessä tekemistä ja mahdollisuutta soveltaa olemassa olevia ohjeita sopiviksi toimintatavoiksi lapsiryhmän tarpeet huomioiden. Sekä lasten että aikuisten kuulemista ja mahdollisuutta mielipiteensä ilmaisuun pidetään tutkimuksessa tärkeänä osallisuuden ilmentymänä. Stenvall ym. (2008, 2-3) toteaa, että osallisuudessa ei nosteta aikuista tai lasta keskiöön, vaan he ovat tasavertaisia toimijoita päivähoidossa. Voidaan ajatella, että osallisuus muodostuu aikuislähtöisestä ajattelusta yhdistettynä lapsilähtöisyyteen.

Tässä tutkimuksessa varhaiskasvattajat näkevät sekä vaikuttamisen mahdollisuuden että kuulemisen ja kuulluksi tulemisen tärkeänä osallisuuden osa-alueena. Keskustelevaa toimintakulttuuria pidetään tarpeellisena ja sen toteutumiseen todetaan tarvittavan riittäviä aikaresursseja.

Heikka ym. (2009,83) tuo esiin Tynjälän (1999) näkemyksen, että asiantuntijuudessa kehittyminen edellyttää, että kasvattajat voivat reflektoida käytännön kokemuksiaan. Siten he tulevat tietoisemmiksi muun muassa toimintansa taustalla olevasta hiljaisesta tiedosta.

Opinnäytetyöni tutkimus tuo esille myös varhaiskasvattajien näkemyksiä osallisuudesta työyhteisössä. Niistä käy ilmi, että varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä toimintakulttuurin ja ilmapiirin toivotaan olevan osallistavaa ja osallisuutta tukevaa. Nämä näkemykset toimivat Heikka ym. (2009, 83) teoksessa esitettyjen Tynjälän (1999) ajatusten mukaisesti peilinä, kun varhaiskasvattajat reflektoivat omaa ammatillista toimintaansa sekä osallisuuttaan ja tarkastelevat sen mahdollista heijastumista lapsen toimintaan. Tämän tutkimuksen tuloksissa nousee esiin myös näkemys, että varhaiskasvattajan osallisuuden kokemus on yhteydessä tapaan toimia lasten kanssa.

Lisäksi varhaiskasvattajat esittivät näkemyksiään osallisuudesta henkilöstön keskuudessa sekä varhaiskasvatuksen johtajuudessa. Tuloksista voi todeta, että osallisuus kulkee läpi koko yhteisön, lapset mukaan lukien, ja se huomioidaan kaikessa tekemisessä. Henkilöstön hyvinvointia ja johtajuuden toteuttamista ei koeta onnistuneena ilman osallisuutta.

Juutin (2006, 27–28) mukaan työtyytyväisyydellä tarkoitetaan yhteistulosta, joka syntyy henkilön työhön asennoitumiseen liittyvistä tekijöistä. Näitä tekijöitä ovat esimerkiksi työmäärä, työn sisältö, työryhmän suhtautuminen jäseniinsä, esimiehen johtamistapa ja organisaation ilmapiiri.

Tämän tutkimuksen tuloksissa nousee esiin osallisuuden yhteyksiä Juutin (2006, 27–28) mainitsemiin työtyytyväisyyden tekijöihin. Varhaiskasvattajien näkemyksen mukaan hyvin toteutunut osallisuus vaikuttaa yhteisöllisyyden tunteen ja hyvän työilmapiirin lisäksi henkilökohtaisella tasolla työssä jaksamiseen, motivaatioon ja työhön sitoutumiseen. Osallisuuden koetaan siis vaikuttavan erittäin paljon työhyvinvointiin. Sen nähdään olevan yhteydessä henkisen hyvinvoinnin kautta myös fyysiseen hyvinvointiin. Ilmeni näkemyksiä, että osallisuus lisää kokemusta oman mielipiteen tärkeydestä ja vaikuttamisen mahdollisuudesta, ja nämä taas vahvistavat sitoutumista työyhteisöön.

Tutkimustulokset osoittavat, että osallisuus johtajan ja henkilöstön keskuudessa on vahvasti vuorovaikutukseen pohjautuvaa. Sen nähdään olevan palautteen antamista ja saamista, ja osapuolten kykyä ottaa palautetta vastaan. Johtajan vuorovaikutus ryhmien kanssa ja myös henkilökohtaisella tasolla koetaan tärkeäksi osallisuutta tukevaksi seikaksi varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Kehityskeskustelut nähdään yhtenä kuulemiseen ja osallisuuteen vaikuttavana välineenä.

Aktiivisen vuorovaikutuksen myötä johtaja tuntee ryhmien arjen ja työn toteuttamisen tavat, ja siten myös niiden haasteet ja kehittämisen tarpeet. Osallisuuden yhtenä ilmentymänä koetaan olevan johtajan ja henkilöstön saavuttama yhteinen näkemys toiminnan toteuttamisen tavoista, tavoitteista ja periaatteista. Johtajalla on näkemys hyvin toteutuneista asioista ja hän kokee luottamusta henkilöstöä kohtaan. Tutkimuksessa koetaan varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä tärkeänä osallisuuden tavoitteen ja sen jatkumon tietoinen ylläpitäminen.

9 POHDINTA

Opinnäytetyön aihe osallisuudesta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä herätti paljon keskustelua siitä, miten tärkeäksi koetaan omien näkemysten pohtiminen asiasta. Ilman selkeää omaa kantaa siitä, millaisena ja miten mahdollista on varhaiskasvattajana näkeä osallisuuden, on vaikeaa toteuttaa sitä työssään kokonaisvaltaisesti ja läpi koko yhteisön.

Teoriaosuudessa on pohdittu varhaiskasvatuksen kokonaisuutta ja miten osallisuus on vahvasti mukana sen lainsäädännössä sekä varhaiskasvatuksen perusteissa ja tavoitteissa. Varhaiskasvatuksessa muutoksen ytimessä on osallisuus, joka on nostettu keskeiseksi teemaksi. Siihen liittyy varhaiskasvatuksen laatu ja arviointi, pedagogiikan kehittäminen ja toimintakulttuurin uudistaminen. Lapsen osallisuus on kuulumista johonkin, hänen identiteettinsä vahvistamista ja tunnetta, että lapsi on osa yhteiskuntaa ja voi vaikuttaa siihen omalta osaltaan.

Osallisuutta on tarkasteltu tässä opinnäytetyössä erilaisten käsitteiden, tutkimusten ja teorioiden kautta. Niistä saatua tietoa on hyödynnetty tutkimuksen toteuttamisessa, teemojen valinnassa aineistoa analysoitaessa, tulosten kokoamisessa aineistosta sekä johtopäätösten tekemisessä. Teoriat vaikuttavat tutkimuksen luotettavuuteen oleellisesti sitä parantaen.

Stenvall ja Seppälä (2008, 14) toteavat, että Liisa Karlsson (2003) on huomannut omassa tutkimuksessaan, että aikuisen uskallettua heittäytyä uusiin toimintatapoihin on niistä muodostunut käytäntöjä, joissa osallisuus leikkaa läpi koko päiväkodin. Eri-ikäiset lapset toimivat eri tavalla ja se on otettava huomioon, mutta osallisuus kehittyy lapsen kasvun myötä. Prosessin voi aloittaa pienenä ja jatkaa sitä aina aikuisuuteen asti. Opittuja toimintamalleja on helppo siirtää myöhemmin uusiin toimintaympäristöihin, kuten kouluun ja lopulta työelämään.

Opinnäytetyöni kannalta on huomionarvoista tämä Karlssonin (2003) tutkimuksessa ilmennyt osallisuuden kehittymisen prosessi ja toimintamallien mahdollinen siirtyminen lapsuudesta kouluiän kautta työelämään. Varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä ei siis tämän näkemyksen mukaan ole merkityksetöntä, millaisena varhaiskasvattaja itse näkee osallisuuden, ja miten hän toteuttaa omassa työssään osallisuuden kehittymisen prosessia. Tutkimukseni tulokset vahvistavat tätä ajattelumallia. Varhaiskasvattajat kokevat työssään tärkeäksi pohtia ensin omaa näkemystensä osallisuudesta, jotta he voivat tiedostetummin toteuttaa ja mahdollistaa sitä omassa työssään lasten kanssa, työyhteisössä ja vuorovaikutuksen kautta myös johtajuudessa.

Jatkotutkimukselle löytyisi mielestäni mielenkiintoinen aihe osallisuuden kehittymisen prosessista. Olisi kiinnostavaa nähdä, siirtyykö varhaislapsuudesta asti koetut osallisuuden tunteet ja muodot kouluelämään ja miten ne mahdollisesti näyttäytyvät siellä. Vielä pidemmälle ajateltuna, siirtyvätkö ne myöhemmin työelämään?

Tutkimukseni tulokset ovat vahvasti sidoksissa työelämään. Yllättävä näkemys nousee esiin osallisuuden merkityksestä oman ammattitaidon ja osaamisen ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Mikäli työntekijä ei koe työssään voivansa hyödyntää riittävästi ja kokonaisvaltaisesti omaa ammattitaitoaan ja osaamistaan, hän alkaa helposti ikään kuin suorittaa työtään motivaation laskiessa samanaikaisesti. Ammatillisen kasvun, työtöiden ja itsetunnon nähdään olevan yhteydessä osallisuuteen.

Kun on ollut erilaisissa työpaikoissa ja ryhmissä töissä, ja erilaisten ihmisten kanssa, niin silloin korostuu työmotivaatio, kunhan semmoista olisi kuin nytkin on. Että tehdään kaikkea yhdessä. Jokaisella meistä on korostunut yhteenkuuluvuuden tunne ja on tullut tällaisia tosivahvoja tunteita.

Tämä tutkimustulos on merkityksellinen, kun pohditaan varhaiskasvatuksen johtajuuden toteuttamista ja kehittämistä osallisuuden näkökulmasta. Työyhteisöissä tulisi tarkastella osallisuutta myös osaamisen kartoittamisen ja konkreettisen hyödyntämisen kautta. Oman ammattitaidon ja osaamisen kokonaisvaltainen käyttäminen työelämässä ei kuormita varhaiskasvattajia, vaan päinvastoin sen nähdään lisäävän työssä viihtymistä ja hyvinvointia, puhumattakaan sen vaikutuksista työn toteuttamisessa.

Osallisuuden nähdään tuovan varhaiskasvatuksen toimintaympäristöön yhteenkuuluvuuden tunteen lisäksi luottamusta toisten mielipiteisiin ja ammattitaitoon.

Osaan poimia näitä (osallisuuden ja luottamuksen) asioita ihan helposti, kun ne on tulleet niin vahvasti esille. Se on sitä, että pystyy automaattisesti, edes sanomatta, luottamaan siihen, että muut hoitaa osuutensa ja tiedät, että muut luottaa siihen että sä hoidat sen myös. Toki osaisi sanoa myös, jos osallisuutta ei tuntisi lainkaan, että mikä puuttuu.

Tutkimukseen osallistuneet varhaiskasvattajat pohtivat näkemystään osallisuudesta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Keskeisenä tarkastelukohteena oli aikuisen osallisuus, pois sulkematta kuitenkaan lasta yhteisön jäsenenä. Tutkimuksen tuloksissa nousee esiin näkemys, että osallisuus on vahvasti yhteisöllistä ja lapset kuuluvat siihen tasavertaisina toimijoina. Heitä kuullaan ja he ovat osallisia oman ikätasonsa mukaisesti. Lapset ovat mukana toiminnan suunnittelussa ja ratkaisuja ongelmiin löydetään kaikkien osapuolten mielipiteitä kuulemalla. Tiiran (2000, 42–43) mukaan osallisuutta tarkastellaan yleensä yhteisöllisenä ilmiönä, eikä vain yksittäisenä, joka kohdistuu tiettyyn ryhmään. Hänen näkemyksensä mukaan osallisuus yhdistää toimijoita. Yhteinen toiminta ja tutkiminen luovat yhteisen kontekstin. Tämän tutkimuksen tulokset ovat Tiiran näkemystä tukevia.

Tämän laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyn tutkimuksen tavoitteena oli Vilkan (2009, 97–99) määritelmän mukaisesti saada varhaiskasvattajien näkemyksiä osallisuudesta kokemuksien ja merkityksellisiksi koettujen

asioiden tai tilanteiden ja oman elämän tapahtumien kautta. Tällä tutkimusmenetelmällä en pyrkinyt tilastollisiin yleistyksiin, vaan ymmärtämään määrättyä toimintaa sekä selittämään sitä. Pyrkimyksenä ei ollut löytää totuutta tutkimuksen kohteena olevasta asiasta. Haastattelujen avulla saatujen näkemysten perusteella loin tutkittavasta asiasta tulkintoja.

Toivon, että tutkimuksesta on hyötyä varhaiskasvatuksen hallinnolle, yksiköiden esimiehille ja henkilöstölle antamalla tietoa ja näkemyksiä osallisuudesta varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Lisäksi toivon tutkimuksen antavan näkökulmia osallisuudesta yhteisten toimintamallien suunnittelussa ja kehittämisessä. Välillisesti tämä tieto saattaa vaikuttaa tapaan tehdä työtä lasten parissa.

Opinnäytetyön tekeminen antoi paljon ajattelemisen aihetta. Se herätteli refleктоimaan omia työn tekemisen tapoja ja huomaamaan kehittämiskohteita entistä enemmän. Tutkimuksen myötä ymmärsin, että osallisuus on tavoittelemisen ja ylläpitämisen arvoinen asia työyhteisössä. Erään tutkimukseen osallistuneen varhaiskasvattajan sanoin voin todeta: ”Hyvää osallisuutta on se, että kaikki pääsevät osalliseksi osallisuudesta”.

LÄHTEET

- Ahokas, T. 2012. Henkilökunnan näkemyksiä lasten osallisuudesta päiväkodissa. Lahden ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 20.1.2016.
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/41384/Ahokas_Tiina.pdf?sequence=1.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2007. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Ahola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. 2. korjattu painos. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Eronen, S. 2015. Vastavalmistuneen tulokkaan osallisuuden ja oppimisen edistäminen työyhteisössä. Aikuiskasvatustieteen pro gradu- tutkielma. Kasvatustieteen laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Heikka, J., Hujala, E. & Turja, L. 2009. Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Helsinki: Multiprint Oy.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1998. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. 13.–14. osin uudistettu painos. Helsinki: Otavan Kirjapaino Oy.
- Hujala E., Parrila, S., Lindberg P., Nivala V., Tauriainen L. & Vartiainen P. 1999. Laadunhallinta varhaiskasvatuksessa. Oulun yliopisto varhaiskasvatuskeskus. Oulun yliopistopaino.
- Hännikäinen, M. & Rasku - Puttonen, H. 2006. Johdanto: Päiväkoti ja koulu vuorovaikutuksellisinä yhteisöinä. Teoksessa Karila, K., Alasuutari, M. Hännikäinen, M., Nummenmaa, R. & Rasku- Puttonen, H. (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Jyväskylä: Gummerus.
- Härkönen, U., 2003. Mitä termit varhaiskasvatus ja esiopetus tarkoittavat? Joensuun Yliopiston julkaisuja 2003:86.
- Juuti, P. 2006. Organisaatiokäyttäytyminen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Karlsson, L. & Stenius, T. 2005. Yhdessä lasten kanssa. Seikkailu osallisuuden. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Helsinki: Kirjapaino Miktor.

Kinos, J. 2001. Lapsilähtöinen varhaiskasvatus. Teoksessa Hujala, E. (toim.) Puheenvuoroja lapsista ja varhaiskasvatuksesta. Varhaiskasvatus 90 Oy. Tampere: Gummerus.

Kolkka, M., Mantela, J., Holopainen, A., Louhela, J., Packalen, L. & Kaisvu, T. 2009. Yhteiskunnallinen osaaminen – Haaste ja tehtävä. Helsinki: Kirjapaja.

Komulainen Tanja. Torstai on toiveita täynnä. Kasvu 01/2014.
Osallistuminen on sekä tavoite että toiminnan muoto päiväkodissa. Sosiaalialan bloggaajat. Julkaistu 14.9.2014. Viitattu 2.2.2016.
<http://blogit.metropolia.fi/uudistuva-sosiaalialan-osaaminen/2014/09/14/osallistuminen-on-seka-tavoite-etta-toiminnan-muoto-paivakodissa/>

Kurki, L. 2001. Sosiaalipedagoginen näkökulma varhaiskasvatukseen. Teoksessa Karila, K., Kinos, J. & Virtanen, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Mahkonen, S., 2015. Varhaiskasvatuslaki. Helsinki: Edita.

Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Methelp Ky.

Nivala, E. & Rynänen, S. 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, Vuosikirja 2013.
<http://blogit.metropolia.fi/uudistuva-sosiaalialan-osaaminen/2014/09/14/osallistuminen-on-seka-tavoite-etta-toiminnan-muoto-paivakodissa/>. Viitattu 18.4.2016.

Opetusministeriö. OKM 8.5.2015 tiedote. Varhaiskasvatuslain ensimmäinen vaihe voimaan 1.8.2015. Lakimuutoksen keskeinen sisältö. Viitattu 3.5.2016.
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/vireilla_koulutus/varhaiskasvatus/liitteet/Vaka1_liite.pdf

Pihlaja, J. 2006, Tutkimukselle vauhtia. Vammala: SOCEDA.

Stakes 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Stakes Oppaita 2005:56. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Stenvall, E. & Seppälä, U. 2008. Talo lapsia varten -lasten osallisuuden kokemuksia pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris-instituutin työpapereita 2008:1. Viitattu 9.1.2016.
<http://www.socca.fi/julkaisut> .

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos THL. Osallisuus. Mitä osallisuudella tarkoitetaan? Viitattu 9.1.2016.
<https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Tiira, K. 2000. Yhteistä kieltä etsimässä - Pienten lasten osallisuuden lisäämisestä vesiprojektissa. Helsingin yliopisto.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5.uud.laitos. Helsinki: Tammi.

Varhaiskasvatuslaki 2015. Viitattu 1.5.2016.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1973/19730036>

Vilén, M., Vilhunen, R., Vartiainen, J., Sivén, T., Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2006. Lapsuus erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY.

Vilka, H. 2009. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Virkki, P. 2015. Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä. Itä-Suomen yliopisto, filosofinen tiedekunta. Väitöskirja. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology., no 66. Viitattu 3.2.2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-1735-5>